UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra hudební výchovy

Pěvecká výchova a lidová píseň v repertoáru dětí předškolního věku v Praze

Bakalářská práce

Vedoucí práce:
Mgr. et Mgr. Jana Veverková

Oponent práce:
Mgr. Anna Romanovská Fliegerová

Autor práce:

Iva Glaserová

Hudební výchova - Sbormistrovství

Březen 2011

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a čerpala pouze z pramenů uvedených v bibliografii. Tato práce nebyla využita k získání jiného titulu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti za účelem výzkumu a studia.

Práce obsahuje 91 087 znaků.

V Praze dne 21.3.2011

Obsah

ÚVOD 4
1. UČEBNÍ PLÁNY V HUDEBNÍ VÝCHOVĚ PRO PŘEDŠKOLNÍ VĚK V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH 6
1.1 Vývoj institucionální hudební výchovy dětí předškolního věku 6
1.2 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy 7
1.2.1 Hudební výchova podle Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy 7
1.3 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 9
1.3.1 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a tělo 10
1.3.2 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a jeho psychika 11
1.3.3 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a ten druhý 12
1.3.4 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a společnost 12
1.3.5 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a svět 12
1.4 Srovnání výuky hudební výchovy podle obou dokumentů 13
2. ZPĚV V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH V PRAZE 15
2.1. Mateřská škola 15
2.2. Zpěv 16
2.3. Současná situace hudební výchovy v mateřských školách 18
2.3.1. Dotazník pro mateřské školy – 1. část 19
2.3.2. Hodnocení dotazníku – 1. část 20
2.3.3. Výsledky jednotlivých tříd 26
2.4. Lidová píseň 27
2.4.1. Dotazník pro mateřské školy – 2. část 28
2.4.2. Hodnocení dotazníku – 2. část 30
2.4.3. Výsledky jednotlivých tříd 36
ZÁVĚR 39
Resumé 43
Summary 44
Seznam použité literatury 45
Seznam tabulek a grafů 46
Seznam příloh 46

ÚVOD

Mezi studenty i pedagogy hudební výchovy se v posledních letech rozšířila domněnka, že úroveň výuky v tomto oboru upadá. Mnoho z nás zastává stanovisko, že předmět hudební výchova hraje ve vývoji dítěte zásadní roli, bohužel je však její důležitost často podceňována. Snad každý pedagog má pocit, že jeho předmět je podstatný a snaží se v něm svým žákům předat co nejvíce. Mnoho mých kolegů z jiných oborů bylo motivováno ke studiu daného předmětu svým učitelem na základní nebo střední škole. Předmět jim byl předkládán natolik poutavým způsobem, že jej šli sami studovat, aby mohli dalším studentům předávat cenné informace stejně zajímavě, jako byly předloženy jim. Můj motiv ke studiu oboru hudební výchovy byl zcela opačný. Způsob výuky hudební výchovy, se kterým jsem se setkala, mě dovedl k přání jej změnit a ukázat, že i tento předmět má své opodstatnění.

Všeobecný názor na výuku hudební výchovy bývá takový, že se jedná o odpočinkový předmět. Mnoho rodičů a studentů má představu, že hodina hudební výchovy slouží k oddechu žáků a pedagog by po studentech neměl vyžadovat žádné vědomosti. Já jsem si během své docházky na základní školu vystačila s přezpíváním jedné písně. Každý jedinec musel zazpívat před tabulí, kde byl vystaven ostré kritice a posměchu spolužáků. Kdo předvedl nějakou píseň, byl oznámkován jedničkou. Kdo z nějakých důvodů odmítl, byl chvíli trápen a nakonec byl klasifikován chvalitebně. Tento, podle učitelky nutný způsob klasifikace vyvolal ve většině spolužáků stres a odpor k hodinám hudební výchovy.

Během studia na střední škole jsem se musela naučit rozeznávat pár známých melodií klasické hudby a napsat několik krátkých referátů. Také jsme věnovali spoustu času zpěvu u klavíru. Na rozdíl od svých spolužáků jsem hudbu vyhledávala a od hodin hudební výchovy očekávala víc. Mí spolužáci však byli i tím minimem, které po nich bylo vyžadováno, roztrpčeni.

S takto odmítavým postojem k předmětu hudební výchovy jsme se jistě nenarodili. Zastávám názor, že každý z nás potřebuje nějaké spojení s hudbou. Někomu stačí ji pouze poslouchat, někdo si rád (třeba i falešně) zazpívá nebo zahraje na hudební nástroj. Každému by tedy výuka hudební výchovy mohla mnoho dát, kdyby byla vhodně vyučována. Dobrý učitel by se neměl nechat zmást negativním postojem žáků, za kterým se může skrývat třeba jen obyčejný stud nebo předchozí špatná zkušenost. Měl by se snažit najít optimální cestu, jak svým žákům otevřít svět hudby.

Děti by se měly začít seznamovat s hudbou již od svého útlého věku. Prvním učitelem, který je může pro hudbu nadchnout, bývá učitelka mateřské školy. V předškolním věku jsou děti velmi zvídavé a zajímá je v podstatě všechno. Učitelka mateřské školy má tedy široké pole působnosti – správně zvoleným přístupem a metodami může dětem vtisknout lásku ke zpěvu i k hudbě jako takové. Proto považuji úlohu hudební výchovy v mateřských školách za velmi významnou.

Přesto jsem na základě svých zkušeností a názorů ostatních usoudila, že výuka hudební výchovy v podstatě neprobíhá a to nejen na základních a středních školách. Děti předškolního věku, se kterými jsem se setkala na nejrůznějších dětských akcích, vůbec nebyly zvyklé zpívat a mými otázkami ohledně hudby bývaly zmatené. Neznaly mnoho písní, nechtělo se jim zpívat, neuměly pojmenovat hudební nástroje. A právě tyto poznatky mě dovedly k výběru tématu mé bakalářské práce.

Zaměřila jsem se na hudební výchovu v mateřských školách. V roce 2004 došlo k zavedení nového dokumentu, podle kterého by se měly mateřské školy řídit. Rozhodla jsem se pročíst tento i předchozí dokument a vzájemně je porovnat. Napadlo mě, že pokles úrovně hudebního rozvoje by mohl být zapříčiněn právě touto změnou. Za svůj první cíl jsem si proto zvolila najít v obou v dokumentech pokyny k hodinám hudební výchovy a zjistit, zda stávající Rámcový vzdělávací program nemá na děti nižší nároky než dokument předchozí.

Mým dalším cílem bylo zjistit celkovou úroveň hudební výchovy, která probíhá v mateřských školách. To zahrnuje vybavení pro výuku hudební výchovy a náplň hodin. Zaměřila jsem se více na zpěv – mým záměrem bylo zjistit schopnosti dětí ve zpěvu a čas, který s nimi učitelka zpěvu věnuje.

Jako poslední cíl jsem si vytyčila zjistit, jaké písně se dnes v mateřských školách děti učí. Zajímalo mě, jestli se stále zpívají lidové písně nebo jestli učitelky čerpají spíše ze zpěvníků s písněmi umělými. Lidovou píseň považuji pro zpěv s dětmi za zásadní. Mé zkušenosti mě však dovedly k otázce, jestli se děti ještě vůbec lidové písně ve školkách učí a kolik jich umí. Mnohokrát jsem byla překvapená, že děti neznají písně, které považuji za základní. Proto jsem si zadala úkol zjistit postavení lidové písně v pěveckém repertoáru dětí.

1. UČEBNÍ PLÁNY V HUDEBNÍ VÝCHOVĚ PRO PŘEDŠKOLNÍ VĚK V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH

1.1 Vývoj institucionální hudební výchovy dětí předškolního věku

Institucionální hudební výchova dětí předškolního věku si od svého vzniku prošla dlouhým vývojem. Na jejím počátku stálo dílo J. V. Svobody[1] Školka, ze kterého se od roku 1832 čerpalo. „Dílo podněcovalo děti k nejrůznějším pohybovým improvizacím, které vycházely z rytmu písní. Jeho práce byla velice pokroková, neboť přihlížela k psychickému vývoji dítěte předškolního věku. Hudební výchovu chápala v hudebně pohybové jednotě a podporovala estetické, morální i pohybové projevy i získání potřebných poznatků hudebního i nehudebního charakteru.“[2]

Po roce 1869 nastal rozvoj mateřských škol a začala se uplatňovat nová koncepce, zvaná Fröbelova.[3] Tato koncepce se opírala o hravá zaměstnání s určitými didaktickými pravidly. Dvacátá léta 20. století nám přinesla další inovaci, rytmickou koncepci J. Dalcrozeho, která se zabývala převážně rytmickým cítěním. Po 2. světové válce však začala být situace v mateřských školách neuspokojivá – výchova dětí neprobíhala optimálním způsobem a byl opomíjen jejich dostatečný rozvoj. Nejen v ojedinělých případech nebyl brán zřetel na dětskou individualitu, často se zapomínalo na psychiku dítěte. Hudební činnosti byly zredukovány na minimum a byl zaznamenán úpadek rozvoje hudebnosti u dětí.

Změny v obsahu a metodách práce v předškolním vzdělávání přinesl v roce 1978 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy.[4]

Nejnovější koncepci platnou pro současnost nám předkládá Ministerstvo školství s názvem Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, platnou od roku 2004. [5]

[1] Jan Vlastimír Svoboda (1803-1844) byl český pedagog a průkopník nových směrů v předškolní výchově

[2] KODEJŠKA, Miloš. *Hudební výchova dětí předškolního věku II. : Hudební prostředí v rodině a mateřské škole*. Praha : Univerzita Karlova, 1991. s. 45

[3] Johann Friedrich Fröbel (1782-1852) byl významný německý pedagog, který se zaměřoval především na předškolní výchovu.

[4] Více v kapitole 1.1 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy

[5] Více v kapitole 1.3 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

1.2 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy byl výchozí publikací pro pedagogy a ředitele jeslí a mateřských škol vydanou v roce 1978, reeditovanou v roce 1983.[6] Obě verze byly schváleny Ministerstvem školství ČSR. Budeme vycházet z novější verze a seznámíme se s tehdejšími představami o hudební výchově dítěte předškolního věku.

1.2.1 Hudební výchova podle Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy

Hudební výchova je v publikaci zařazena společně s výchovou výtvarnou a literární do estetické výchovy. Estetická výchova je definována jako výchova, která kladně působí na citový a morální rozvoj dítěte a zároveň vzbouzí v dítěti touhu po estetickém prožitku. Hudba je považována za velmi důležitou složku a je poukazováno na její schopnost rozvíjet v dítěti jeho citové, estetické, intelektuální, mravní a kulturně společenské hodnoty. „Cílem hudební výchovy je optimálně využít všech předností hudby, podchytit přirozený zájem dětí o hudební činnost a vhodnými formami podněcovat rozvoj jejich hudebnosti.“[7]

Hudební výchova je v Programu pro jesle a mateřské školy rozdělená do čtyř základních okruhů zahrnujících pěvecké činnosti, instrumentální činnosti, činnosti hudebně pohybové a činnosti poslechové. Tyto okruhy, které mají přesně vymezený obsah, se navzájem prolínají a ovlivňují. Ve všech se má uplatnit hudební myšlení a dětská tvořivost. Každý okruh obsahuje velké množství úkolů, se kterými by se dítě během docházení do mateřské školy mělo seznámit a postupně se je naučit vyřešit. V publikaci je zařazena přehledná tabulka, ve které jsou jednotlivé úkoly vypsané a seřazené podle věkových skupin. Pedagog má tedy k dispozici podrobný návod, co by dítě mělo v jednotlivých vývojových etapách zvládnout a jaké úkoly jsou pro něj v danou dobu vývoje optimální. Tabulka dále díky své přehlednosti umožňuje rychlou a přesnou orientaci v ní.[8]

[6] Srovnání obou verzí v KODEJŠKA, Miloš. *Hudební výchova dětí předškolního věku II. : Hudební prostředí v rodině a mateřské škole*. Praha : Univerzita Karlova, 1991. s. 46

[7] *Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy*. Praha : Státní nakladatelství, 1984. s. 163

[8] Viz *Příloha 1*

Dítě předškolního věku, tj. ve věku 5-6 let, by mělo umět v oblasti pěvecké napodobit hlasem jednotlivé zvuky z přírody, napodobit hlas učitelky (výšku hlasu, předvedenou intonaci, dynamické změny při zpěvu, akcenty na jednotlivá slova) a reprodukovat předzpívané motivy a písně přesně rytmicky i intonačně. Dítě by mělo správně vyslovovat zpívaný text, mělo by ovládat správné dýchací návyky, správné frázování. Mělo by umět zazpívat ve skupině i sólově, a capella i za doprovodu různých hudebních nástrojů.

Dále by každé dítě mělo mít repertoár písní, který umí zazpívat či rytmicky vytleskat - repertoár by měl obsahovat jednoduché i náročnější písně, říkadlové melodie a měl by se stále rozšiřovat a upevňovat. Před nástupem školní docházky by měl být tvořen čtyřmi až pěti říkadlovými melodiemi a pěti až osmi písněmi, které je dítě schopné samostatně a přiměřeně intonačně čistě zazpívat. Melodie mohou být složeny ze stupnicových postupů v rozsahu šesti tónů (c1 až h1) a z rozloženého kvintakordu. Dítě má být zvykáno na transpozice, má pohotově reagovat na dirigentské gesto.

V oblasti hry na hudební nástroje se začíná s jednoduchým poznáváním hudebních nástrojů, s chůzí do rytmu bubnování, s hraním si s tónem apod. Postupem času by si dítě mělo osvojit hru na bicí nástroje, snažit se doprovázet zpěv hrou na ně. K dovednostem dítěte předškolního věku pak patří poznat a zahrát na bicí nástroje předehru a dohru, umět hrát ostinátní doprovody k písním, které zná.

Neméně důležité jsou činnosti hudebně pohybové, ve kterých se dítě učí propojovat pohyb s hudbou. Učí se hýbat pažemi nebo celým tělem do rytmu, snaží se naznačit pohyb melodie, zkouší naznačit melodické skoky, spojuje zpěv a pohybové hry. Dítě by mělo být vedeno k pohybové improvizaci na hudbu, mělo by umět vyjádřit pohybem charakter skladby (dur/moll). Učí se i taneční prvky jako jsou poskoky, otočky, úklony, cvalový krok apod. Vše by mělo vést k větší ladnosti pohybů a rytmické přesnosti.

Činnosti poslechové by měly vést k rozvoji hudebního sluchu dětí a vytvářet podmínky pro vznik hudebních představ. Dítě se snaží rozeznávat jednotlivé zvuky přírody, vnímat kontrasty v hudbě, rozpoznat dynamické a tempové změny. Mělo by poznat známou píseň podle melodie nebo pouze podle rytmu, rozeznávat pochod, tance, ukolébavku. K dovednostem předškoláka patří také schopnost sluchem rozlišit jednotlivé hudební nástroje, např. poznat podle zvuku, zda se jedná o hudební nástroj smyčcový nebo dechový, umět jej pojmenovat. Předškolák by měl také být sám schopný k určité skladbě zvolit vhodný nástroj (např. k pochodu buben, k ukolébavce flétnu nebo housle).

1.3 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program byl navržen Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze a schválen Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2004. Tento dokument zahrnuje osnovy a nové přístupy k vyučování na všech vzdělávacích stupních pro děti ve věku 3 - 19 let. Veškeré školské instituce jsou povinny z něj vycházet a na jeho základě sestavit další dokument, nazvaný Školní vzdělávací program (ŠVP). V něm by měly být podrobně zpracované plány pro celou dobu docházky do daného institutu a pro pedagogy je zavazující znát jeho obsah a řídit se jím. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání je pak součástí Rámcově vzdělávacího programu.

„Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV) vymezuje hlavní požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Tato pravidla se vztahují na pedagogické činnosti probíhající ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol a školských zařízení. Jsou závazná pro předškolní vzdělávání v mateřských školách, v mateřských školách s programem upraveným podle speciálních potřeb dětí a v přípravných třídách základních škol. RVP PV stanovuje elementární vzdělanostní základ, na který může navazovat základní vzdělávání, a jako takový představuje zásadní východisko pro tvorbu školních vzdělávacích programů i jejich uskutečňování. RVP PV určuje společný rámec, který je třeba zachovávat. Je otevřený pro školu, učitele i pro děti a vytváří tak podmínky k tomu, aby každá škola, resp. pedagogický sbor, jakákoli odborná pracovní skupina, profesní sdružení či každý jednotlivý pedagog mohli - za předpokladu zachování společných pravidel - vytvářet a realizovat svůj vlastní školní vzdělávací program.“[9]

Celý dokument je velmi přehledně uspořádán. Obsahuje vysvětlení základních pojmů, hlavní principy RVP PV, pojetí a cíle předškolního vzdělávání, vzdělávací obsah RVP PV, vzdělávací oblasti, shrnuté podmínky předškolního vzdělávání. Mezi základní teze RVP PV patří, že „předškolní vzdělávání se maximálně přizpůsobuje vývojovým fyziologickým, kognitivním, sociálním a emocionálním potřebám dětí této věkové skupiny“. Dále je nutné zmínit, že „vzdělávání má být důsledně vázáno k individuálně různým potřebám a možnostem jednotlivých dětí“. [10]

[9] *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání : 2004*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2006. s. 6

[10] *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání : 2004*. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2006. s. 8

V RVP PV je vytyčeno pět vzdělávacích oblastí, které jsou nazvané: Dítě a jeho tělo, Dítě a jeho psychika, Dítě a ten druhý, Dítě a společnost, Dítě a svět. Každá oblast zahrnuje 4 kategorie, kterými by se měl pedagog řídit, a to dílčí cíle, vzdělávací nabídku, očekávané výstupy a rizika. Učitel tedy ví, co má při výuce sledovat a čeho se snažit dosáhnout, dále má daný souhrn praktických a intelektuálních činností, které by měl při své práci ve třídě použít. V neposlední řadě je i upozorněn na možná rizika, kterých by se měl snažit vyvarovat. Očekávané výstupy jsou konkrétní činnosti, které předpokládáme, že dítě během jednoho roku zvládne. Dosažení těchto výstupů však není povinné – každý jich dosahuje v počtu a míře svých individuálních potřeb a schopností. Pedagog by měl sledovat vývoj každého dítěte a postupovat tak, aby se dítě rozvíjelo přiměřeným způsobem a dosáhlo co nejvíce vytyčených výstupů.

Podívejme se, jak je specifikováno vzdělání v oblasti hudební výchovy. Při zběžném přečtení RVP PV je možné si povšimnout, že na rozdíl od Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy v něm nejsou pevně dané osnovy pro hudební výchovu. Je nutné důkladně hledat jednotlivé složky ve všech pěti oblastech.[11] Mnoho výstupů je zformulováno tak, že se jich dá dosáhnout různými aktivitami (např. rozvoj fyzické a psychické zdatnosti).

1.3.1 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a tělo

V oblasti Dítě a tělo je uvedeno, že dítě by mělo umět rovně stát a mít správné dýchací návyky, což je velmi důležité mj. právě pro zpěv. Pedagog se má snažit rozvíjet všechny smysly dítěte – z toho je pro nás zásadní rozvoj sluchu. Ve vzdělávací nabídce jsou uvedena dechová a relaxační cvičení, lokomoční pohybové činnosti zahrnující poskoky a otočky. Jsou zde zmíněny i hudební a hudebně pohybové hry. V očekávaných výstupech je pak kromě napodobování pohybů (jistě lze i za použití hudby – sladění pohybu s rytmem hudby) zahrnuto i ovládání dechového svalstva a sladění pohybu se zpěvem. Zmíněno je i vnímání a rozlišování pomocí všech smyslů, kam patří např. sluchově rozlišovat zvuky a tóny. Dítě by také mělo zvládat základní koordinační pohyby, do kterých patří mj. hra na jednoduché hudební nástroje.

[11] Viz *Příloha 2* (příloha obsahuje dílčí vzdělávací cíle, vzdělávací nabídku a očekávané výstupy jednotlivých oblastí – rizika nejsou v příloze zahrnuta)

1.3.2 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a jeho psychika

V této oblasti by měl pedagog dbát na duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, jazyka a řeči, poznávacích procesů a funkcí. Měl by dbát na city a vůli dítěte i na jeho sebenahlížení, na jeho kreativitu a mnoho dalšího. Tato oblast se dále dělí na tři podkategorie nazvané *Jazyk a řeč; Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace; Sebepojetí, city, vůle.*

a) Jazyk a řeč

Tady se klade důraz především na řečové schopnosti. I to je v hudební výchově důležité, neboť správná výslovnost je při zpěvu nepostradatelná. Dále sem patří zájem o verbální i neverbální vyjadřování (zahrnuje hudební výchovu). Ve vzdělávací nabídce jsou nejen artikulační, řečové, sluchové a rytmické hry, ale i již zmiňované vokální činnosti. Od dítěte se pak z hudební oblasti očekává, že bude správně vyslovovat, naučí se zpaměti krátké písničky a bude soustředěně poslouchat hudbu.

b) Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace

V této podkapitole se píše pouze o záměrném naslouchání tónům, trénování sluchové paměti a rozvoji tvořivosti. Jelikož o důležitosti naslouchání se psalo již v předchozí podkapitole a tvořivost lze zařadit i do jiné oblasti, dá se říci, že v těchto odstavcích je hudební výchova zahrnuta minimálně. Přesto bychom neměli zapomenout na činnosti související s fantazií – ty jsou nepochybně s hudbou úzce spjaty.

c) Sebepojetí, city, vůle

Tentokrát je možné nalézt ve vzdělávací nabídce více odkazů na hudební výchovu, a to velmi důležitých. Mluvíme o veškerých estetických a tvůrčích aktivitách. Vzdělávací nabídka zahrnuje činnosti zajišťující spokojenost a radost, úkoly s viditelným cílem a výsledkem, činnosti umožňující samostatné vystupování a vyjadřování, činnosti vedoucí dítě k odlišení se od ostatních. Tyto činnosti by jistě mohly být hra na hudební nástroje, zpěv, jednotlivé úkoly prověřující hudební schopnosti. Dítě by mělo umět předvést jednotlivé emoce (využití hudby je ideální), těšit se ze setkání s uměním, zachytit a pomocí hudby vyjádřit své prožitky.

1.3.3 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a ten druhý

Ve třetí oblasti se klade důraz na podporování utváření vztahů dítěte ke svým vrstevníkům i dospělým. Pedagog by měl podporovat kladné vztahy mezi dětmi, vylepšovat vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu vztahů ve třídě. K vylepšování atmosféry ve třídě patří bezpochyby společenské hry a aktivity nejrůznějšího zaměření, do kterých by jistě mohl být zařazen i zpěv ve skupině nebo hudebně pohybové hry. V očekávaných výstupech je zmíněna ochota ke spolupráci, uvědomění si svých práv, respektování druhých – uvedené výstupy přímo s hudební výchovou nesouvisí, přesto tyto návyky dítě nejčastěji získá při společné činnosti, přičemž by hudební aktivity byly jistě velmi vhodné. Přesto zde žádné výstupy v hudební oblasti zformulované nejsou.

1.3.4 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a společnost

V této oblasti se nám otevírá širší pole působnosti, neboť záměrem pedagoga by mj. mělo být i uvést dítě do světa kultury a umění. Autoři zde uvádí mnoho cílů, například rozvoj schopnosti žít ve společnosti ostatních, učit se spolupracovat, vytvářet si povědomí o morálních hodnotách. O hudební výchově se v této části nezmiňují. Ve vzdělávací nabídce je zařazeno doporučení, že by pedagog měl aplikovat tvůrčí činnosti slovesné, literární, dramatické, výtvarné, hudební, hudebně pohybové, dramatické apod. Doporučují poslech pohádek, hudebních skladeb a písní, dále návštěvy kulturních a uměleckých míst a akcí mimo MŠ (hudební koncerty), hudební aktivity (blíže nespecifikováno). Mezi výstupy pak je zařazena schopnost pozorně naslouchat hudebnímu představení a umět jej zhodnotit, umět zazpívat píseň, umět zacházet s jednoduchými hudebními nástroji, sledovat a rozlišovat rytmus.

1.3.5 Hudební výchova podle RVP PV – Dítě a svět

Poslední oblast pedagoga vede ke snaze založit u dítěte povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na přírodu a naopak. Mezi dílčí vzdělávací cíle patří například seznámení se s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, osvojování si poznatků o jiných kulturách a rozvoj úcty k přírodě. Hudební výchova není nijak zmíněna. Nenajdeme ji ani ve vzdělávací nabídce, ani v závěrečných výstupech.

1.4 Srovnání výuky hudební výchovy podle obou dokumentů

Obě uvedené publikace nám předkládají zcela jiný pohled na způsob výuky. Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy vyčleňuje hudební výchovu jako celek, v rámci kterého nám přesně definuje, co má dítě v určitém věku umět. Pro pedagoga je tak velmi zřetelné, co má děti učit a jak postupovat. Naopak v Rámcově vzdělávacím programu předškolního vzdělávání se vychází z obecně daných možností, ze kterých si pedagog sám vybere, čemu se chce s dětmi věnovat a jakých výsledků chce dosáhnout.

Podle Rámcově vzdělávacího programu předškolního vzdělávání by si měl pedagog sám formulovat tzv. integrované bloky, které si sestaví ze vzdělávací nabídky a které bude dětem předkládat. Integrované bloky nerozlišují vzdělávací oblasti, ale nabízejí dětem vzdělávací obsah v přirozených souvislostech, vazbách a vztazích. To znamená, že vše má být smysluplně spojováno na rozdíl od předchozího umělého členění do jednotlivých složek. Pedagog má tedy na výběr nepřeberné množství činností a aktivit, které jsou pro něj však pouze orientační. Ve skutečnosti to může vést k tomu, že pedagog tápe a neví, jak materiál k výuce uchopit. K utvoření integrovaných bloků je zapotřebí, aby pedagog měl již nějaké zkušenosti s prací s dětmi a s jejich možnostmi, aby mohl jednotlivé aktivity rozumně a vhodně poskládat.

V Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy je pedagog vázán výstupy, které má dítě předvést. Jsou v něm definovány konkrétní činnosti, které má dítě v kterém věku zvládnout. To může být pro mnohé pedagogy poněkud zavazující a omezující. Na druhou stranu tím dostávají přesný návod, jak výuku koncipovat, takže příprava hodiny může být snazší a méně časově náročná. Navíc pedagog získá mnoho opěrných bodů, ze kterých může čerpat jistotu pro svoji výuku.

Výuka hudební výchovy vyžaduje od pedagoga určitý talent. Benevolentní RVP PV má svoji nabídku natolik širokou, že dovoluje učiteli zaměřit se pouze na předměty, ve kterých se cítí jistě a schopně, což může v praxi vést k tomu, že mnoho pedagogů se hudební výchově vůbec nevěnuje. Zvládnutí některých úkolů lze totiž dosáhnout různými činnostmi, takže hudební výchova může být opomenuta. To by se v Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy stát nemělo, jelikož pedagog je omezován již zmíněnými znalostmi a schopnostmi, které jsou od dítěte očekávány.

Pro mnoho učitelů je tedy současná situace v jistém ohledu snazší, protože se mohou věnovat ve zvýšené míře výchovám, které oni sami preferují. Mnoho dětí ale může být ochuzeno o výtvarné činnosti, dramatickou výchovu, hudební výchovu apod.

Velkou předností RVP PV je však individuální přístup pedagoga ke každému dítěti. Zatímco Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy má na všechny děti stejné požadavky bez ohledu na jejich možnosti, RVP PV umožňuje rozvoj každého dítěte tempem, které je pro něj optimální. Méně nadané děti tak nejsou stresovány požadavky, které nejsou schopné splnit. Naopak děti, které v některých oblastech vynikají, mohou postupovat ve vzdělávání se rychleji a rozšiřovat si vědomosti i nad rámec doporučených výstupů.

Na pedagoga jsou tak kladeny velké nároky. Je nutné, aby pozoroval možnosti jednotlivých dětí a nadále z nich vycházel. K tomu musí pedagog znát aktuální rozvojový stav všech dětí, znát jejich konkrétní životní a sociální situaci. Jeho dalším úkolem je každé dítě stimulovat a citlivě podporovat k učení, rozvíjet jej podle jeho potřeb. Dále musí pravidelně sledovat činnosti dětí a reagovat na jejich pokroky, dbát na jejich dobrý pocit z vykonané práce. Žádné dítě by se nemělo cítit neúspěšné a svým okolím nepřijímané. Pokud se pedagogovi podaří uchopit výuku hudební výchovy s ohledem na individuální vývoj dětí, vytvoří jim tak optimální podmínky pro vzdělávání se.

Z toho vyplývá, že v mnoha v ohledech je RVP PV pro vývoj dítěte vhodnější, právě díky možnosti individuálního přístupu. Otázkou ovšem zůstává, kolik pedagogů je schopno výuku takto koncipovat. K tomu považujeme za důležité podotknout, že pedagog má obvykle ve třídě okolo dvaceti dětí. Jistě není snadné se každému dítěti zvlášť věnovat a udržet si přitom ve třídě potřebnou kázeň.

V neposlední řadě je třeba upozornit na fakt, že RVP PV je koncipován způsobem, který nedefinuje přesné výstupy, čímž snižuje nároky na dítě. Je důležité si uvědomit, jak vzdělané děti v oblasti hudební výchovy byly v době využívání Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy (pokud učitelky striktně dodržovaly předepsané výstupy), a co se od nich očekává v současné době. Je vhodné povšimnout si obrovského rozdílu v požadavcích na dítě v oblasti hudební výchovy a představit si důsledky do budoucnosti. Volnost RVP PV by totiž mohla vést k čím dál menší úrovni výuky hudby v mateřských školách, což jistě nepovažujeme za žádoucí. Zamysleme se tedy nad tím, jestli přesně daná pravidla někdy nejsou vhodnější než relativní volnost a svoboda ve výběru, co děti naučit.

2. ZPĚV V MATEŘSKÝCH ŠKOLÁCH V PRAZE

2.1. Mateřská škola

Mateřská škola je první vzdělávací institucí v životě dětí. Mohou do ní chodit děti ve věkovém rozmezí od tří do šesti let, v případě odkladu se mohou vyskytnout děti sedmileté. Před zahájením docházky do mateřské školy se musí dítě dostavit k zápisu, na kterém se poprvé seznámí s novým prostředím.

Uspořádání mateřských škol bývá různé - některé mateřské školy mají třídy rozdělené podle věku (třídy věkově homogenní), jinde se setkáme s třídami smíšenými (třídy věkově heterogenní). Každá třída má obvykle své dvě učitelky, které se během dne i týdne střídají. Zpravidla s dětmi dělají veškerý program, mohou však nastat i případy, kdy na vybrané aktivity (výtvarná výchova, hudební výchova, tělesná výchova) mají děti učitelku z jiné třídy. V některých mateřských školách se každý rok v jedné třídě dvojice učitelek mění, děti tak během tři let své docházky mohou poznat různé přístupy a požadavky. V jiných mateřských školách mají děti po celou dobu stejné učitelky.

Podívejme se nyní na roli této instituce v životě dítěte. Podle Zdeňka Matějčka, předního českého odborníka v oboru vývojové a dětské psychologie, nesmíme v mateřské škole hledat jen přípravný stupeň pro školu základní ani pouhou pomoc zaměstnaným matkám s výchovou dětí. Prof. Matějček říká: „Mateřská škola je zařízením pro děti a děti by si ji vymyslely, i kdyby v dnešní podobě nebyla. Prostě ji potřebují!“[12] Dále ve své publikaci Co, kdy a jak ve výchově dětí uvádí, že „děti, které nemají možnost do mateřské školy chodit, jsou do jisté míry ochuzovány“.[13] Do mateřské školy by měly mít podle něj přístup v podstatě všechny děti (výjimku mohou tvořit děti úzkostné či děti s jinými obtížemi zařazení do společnosti).

Dítě s nástupem do mateřské školy překračuje hranice svého rodinného zázemí, poprvé se setkává s autoritou učitele a k vědomí vlastního „já“ (tj. ke své vlastní identitě) si přidává nový prvek – vztah k druhým dětem. Kolektiv je velmi důležitý a žádné dítě by o něj nemělo být dlouho ochuzováno. Podle Zdeňka Matějčka děti po společnosti druhých dětí vysloveně touží. Je v dětské přirozenosti najít si kamaráda či kamarádku, hrát si

[12] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2000. s. 47
[13] MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2000. s. 49

s nimi, pozvat je domů na návštěvu. Jakmile do života dítěte vstoupí vrstevníci, už z něj neodejdou. Dítě si k nim utváří vztahy, které se různě rozvíjejí, prohlubují, mění.

V mateřské škole se děti učí nejen vztahům k jiným dětem, ale i vztahu k nové autoritě, kterou pro ně je učitelka. Dále se dítě v mateřské škole učí spolupráci, je vychováváno i vedeno k mnoha novým hrám a aktivitám. K činnostem dětí v mateřské škole patří mimo jiné i výtvarné činnosti, sportovní a hudební aktivity.

K realizaci hudebních aktivit je zapotřebí určitého materiálního vybavení, které může být pro mateřskou školu finančně náročnější, přesto je jeho pořízení nutností. V každé mateřské škole by měly mít učitelky k dispozici klavír, kytaru, bicí nástroje, zobcovou flétnu, dostatečné množství zpěvníků. Toto vybavení není při správném zacházení nutné často obměňovat, proto se vyplatí do něj investovat. Za velmi důležité považujeme dobře naladěný klavír, aby si děti od počátku zvykaly na čistě znějící souzvuky.

2.2. Zpěv

Názor, že zpěv je jednou z nejpřirozenějších činností, zastával už Jan Ámos Komenský: „Muzika nejpřirozenější nám jest; jak se na svět dostáváme, hned písničku pád rajský připomínající zpíváme, a, á, é. Kvílení pravím a pláč nejprvnější náše muzika jest: jíž dítkám zbrániti nelze: aniž (by i bylo možné) sluší, protože k zdraví napomáhá.“ Je proto potřeba s dětmi často zpívat, aby si samy zpěv osvojily a našly v něm zálibu. Ještě jednou si dovolíme odvolat se na učitele národů: „Čím víc toho uměti budou, tím se jim to víc líbiti bude, a bože chvála z ust nemluvňat se rozhojní. Blahoslavený dům, kde se tato davidovská muzika hlučně drží!“[14]

Dětské zpívání ovšem není záležitostí pouze dob dávno minulých. Naopak, i v současné době nalezneme mnoho publikací, jejichž autoři považují zpěv za nejpřirozenější projev. „Mnohé děti dokonce dovedou dříve zpívat než správně mluvit. Zpěv přirozenou cestou rozvíjí hudební schopnosti i řečové dovednosti dítěte. Má také význam pro komunikaci dítěte s okolím. Společné zpívání s nejbližšími umocňuje radost ze zpěvu – všichni si jsou v tu chvíli blíže, prožívají spolu chvíle vzájemného porozumění a také příjemné zábavy.“[15] Proto by důležitost zpěvu v žádném případě neměla být

[14] KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Praha : Kalich, 1992. s. 59

[15]TICHÁ, Alena; RAKOVÁ, Milena. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. Praha : Portál, 2007. s. 9

podceňována. Zpěv s kamarády v mateřské škole jistě může být pro děti výbornou zábavou. Současně se zpěvem lze procvičovat i jiné činnosti, jako např. hru na jednoduché hudební nástroje, pohyb do rytmu, zhudebňování říkadel apod.

Zajímavou otázku si položila Alena Tichá ve své publikaci Učíme děti zpívat: „Proč dnes tak málo dětí dovede čistě zpívat? Rodí se děti s menšími hudebními a hlasovými předpoklady? Nikoli – předpoklady dětí pro zpěv jsou v posledních letech stejné, jako byly dříve. Změnily se jen vnější společenské podmínky a zájmy dětí. Děti dnes nemají potřebu zpívat, neprocvičují svůj hlas, a tak se jeho možnosti postupně snižují. Je třeba hledat nové cesty, jak znovu podnítit jejich zájem o zpěv.“[16] Obzvláště poslední věta pobízí k zamyšlení se a poukazuje na nelehkou úlohu učitelské práce.

Je tedy zapotřebí, aby děti již od útlého věku byly ve zpěvu podporovány a vedeny k rozšiřování svých možností. Děti si samy od sebe obvykle zpívají rády a často, experimentují se svými hlasovými možnostmi. Na počátku nakládají se svým hlasem intuitivně, nejsou svazovány množstvím zásad správného tvoření tónu apod. V této chvíli je potřeba se dětem důkladně věnovat a poskytnout jim dostatečné množství kvalitních příkladů, aby měly co napodobovat. Děti se musí učit naslouchat a umět napodobovat svým hlasem slyšený vzor.

Velmi opatrně by učitel měl zacházet s kritikou – pokud bude dítě často kritizováno a bude mu dáváno najevo, že není schopno takových výsledků jako jiné děti, bude ztrácet jistotu a zpěv ho nebude tolik těšit. Situace se může vystupňovat až ke ztrátě odvahy zpěvu před ostatními. Děti jsou velmi citlivé na kritiku a špatně zvolený přístup učitele může způsobit trvalé následky. Děti ztratí odvahu zpívat z obavy, že zpívají špatně nebo že se zesměšní. Tím se potlačí jejich přirozená potřeba zpívat a děti si odnáší do dospělosti pocit méněcennosti.

Podle Aleny Tiché má každý dar zpívat a každý hlas v sobě skrývá značné předpoklady. Aby se však mohly prosadit, nesmíme bránit přirozenému hlasovému projevu, ale naopak děti podporovat a hlas procvičovat. Autorka se ve své publikaci Učíme děti zpívat zabývá převážně nápravou nezpěvnosti a hlasovou výchovou. Přináší tak mnoho důležitých informací a inspirace pro všechny učitele zpěvu dětí ve věku od pěti do jedenácti let a upozorňuje je na důležitost správného přístupu k hlasové výchově.

[16]TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat*. Praha : Portál, 2009. s. 9

2.3. Současná situace hudební výchovy v mateřských školách

Není možné prozkoumat situaci od mateřských škol až po střední školy a předložit zde nějaký uspokojivý závěr. Také nelze srovnávat výuku na základních školách s výukou na základních školách s hudebním zaměřením, na gymnáziích, na školách odborných nebo dokonce s výukou na konzervatořích. Proto chceme nabídnout alespoň malý náhled do jednoho druhu institucí tohoto rozsáhlého tématu, a to do mateřských škol.

Již jsme předesílali, že dnešní doba je v oblasti hudební výchovy plná dohadů, proč jsou děti tak málo hudebně rozvíjené a kdo je za to zodpovědný. Pedagogové hudební výchovy si často stěžují, že hudební výchova je považována ve výuce za pouhý doplněk a že jen málokdo ji kvalitně vyučuje. Povědomí veřejnosti je obvykle takové, že děti v mateřských školách a převážně pak na základních školách v hudební výchově jen odpočívají, tzn. výuka zpěvu, rytmického cítění apod. v podstatě neprobíhá. Je dokonce možné setkat se s názory, že umět hrát na rytmické nástroje nebo čistě intonovat není pro život potřebné, proto se to děti nemusí učit. Důsledkem toho jsou hudebně nevzdělané děti, které nejsou zvyklé zpívat, nemají rozvinuté hudební a rytmické cítění. Otázkou zůstává, kde se stala chyba a zda je vůbec toto tvrzení pravdivé.

Rozhodli jsme se ukončit neustálé spekulace o hudební výchově v mateřských školách a přesvědčit se, jak vlastně výuka hudební výchovy probíhá a zda jsou děti dostatečně hudebně rozvíjené. Nejlepší cestou, jak získat potřebné informace, bylo mateřské školy navštívit. Sestavili jsme krátký dotazník pro učitelky mateřských škol a připravili si podklady pro práci s dětmi.

Pro naše účely se nám zdály nejvhodnější nejstarší děti mateřské školy, tj. děti před zahájením školní docházky. „Období předškolního věku dítěte je velmi důležité z hlediska fyzického, rozumového a hudebního vývoje. Utváří se v něm základní předpoklady k poslechovým, pěveckým, instrumentálním i hudebně pohybovým činnostem.“[17] V tomto věku by děti měly být připravené na školní docházku a v oblasti hudební výchovy víme, jakých výkonů by měly být schopné (viz kapitola 1.2 Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy a kapitola 1.3. Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání).

[17] KODEJŠKA, Miloš. *Hudební výchova dětí předškolního věku II. : Hudební prostředí v rodině a mateřské škole*. Praha : Univerzita Karlova, 1991. s. 37

2.3.1. Dotazník pro mateřské školy – 1. část

Smyslem první části dotazníku bylo zjistit podmínky v oblasti zpěvu v jednotlivých mateřských školách. Tím je myšleno potřebné vybavení a pěvecká nabídka pro děti. V mnoha mateřských školách mohou mít vybavení na špičkové úrovni, ale pedagogové ho neumí využít. Proto je tato část koncipována jako náhled do pěvecké nabídky pro děti.

První část dotazníku je určená pro učitelku předškolních dětí, skládá se z pěti otázek a z úkolu ohledně repertoáru písní. Uvedený dotazník byl předložen učitelkám ze čtyřiadvaceti mateřských škol. Zatímco učitelky se snažily zodpovědět námi položené otázky, my jsme s dětmi pracovali na druhé části dotazníku.[18]

a) Kolik minut / hodin týdně se věnujete s dětmi zpěvu?

b) Mají děti možnost ve školce navštěvovat hudební / pěvecký kroužek?

c) Jaké pomůcky jsou Vám ke zpívání k dispozici? (Např. klavír, kytara, Orffovy nástroje, magnetofon, zpěvníky…)

d) Kolik písniček se průměrně naučí předškolní děti ve Vaší třídě za jeden rok?

e) Zaškrtněte, které hudební úkoly s dětmi procvičujete:

- napodobování hlasem jednotlivých zvířat a zvuků z přírody
- procvičování správného dýchání a frázování
- zpívání samostatně i ve skupině
- hraní na jednoduché bicí nástroje
- rozeznávání jednotlivých hudebních nástrojů podle sluchu
- rytmické vytleskávání písní a říkadlových melodií
- hýbání celým tělem do rytmu, hudebně pohybové hry
- poskoky, chůze do rytmu, otočky, úklony, jednoduché taneční kroky
- pohybová improvizace na hudbu
- rozeznání dur / moll

[18] Více v kapitole 2.4.1. Dotazník pro mateřské školy – 2. část

f) Vypište písničky, které tvoří současný pěvecký repertoár dětí.

Lidové: **Umělé:**

Naším zájmem bylo zjistit materiální vybavení mateřských škol, počet hodin věnovaných zpěvu, pěvecký repertoár dětí (počet písní + poměr mezi písněmi lidovými a umělými) a jednotlivé hudební úkoly, které se děti učí.

Můžeme si povšimnout, že v otázce e) jsou vypsané jednotlivé hudební úkoly, které by mělo předškolní dítě umět podle Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Tyto úkoly jsou vybrané zcela záměrně, přestože vychází ze staršího dokumentu. Očekáváme totiž, že v našem zájmu je vychovávat děti spíše vzdělanější než méně vzdělané, proto bychom jistě neměli ve svých nárocích polevovat. Mělo-li tyto úkoly zvládnout předškolní dítě v roce 1983, mělo by si s nimi umět poradit i v roce 2011. Hodnocení této otázky by tedy mělo přinést poznatek, zda znalosti dětí v oblasti hudební výchovy poklesly či nikoliv.

2.3.2. Hodnocení dotazníku – 1. část

Protože úkol f) vypovídá o počtu lidových a umělých písní, rozhodli jsme se hodnocení této otázky zařadit až do hodnocení druhé části dotazníku. S prvními pěti otázkami toho nemá mnoho společného, určuje spíše proporci lidových a umělých písní v repertoáru dětí. Proto bude mít hodnocení této otázky větší vypovídající hodnotu ve spojení s výsledky z práce s dětmi.

Otázky a) až e) byly hodnoceny bodovým systémem. Snažili jsme se o vhodné rozvržení bodů, které by zachovávalo důležitost mezi jednotlivými odpověďmi. Klavír ve třídě považujeme za důležitější než zpěvníky, zpívání s dětmi považujeme za nejdůležitější vůbec. Proto jsme se pokusili o co nejadekvátnější bodové rozvržení, které nám navíc umožní i pozdější procentuální vyjádření.

Hodnocení otázky a)

Tato otázka byla pro mnoho učitelek velmi obtížná. Stěžovaly si, že nejsou schopné definovat přesný čas věnovaný zpěvu a že se to každý týden liší. Přesto byly vedeny k tomu, že musí na otázku odpovědět co nejpravdivěji.

Podívejme se na jednotlivé údaje, které jsme získali. Dotazované učitelky uváděly velmi pestrou časovou škálu – od třiceti minut týdně (minimum) až po 2-3 hodiny týdně. Vypracovali jsme si hodnotící škálu. 15 minut týdně a méně nám přišlo nedostatečné, proto jsme udělovali 0 bodů. Naopak více než 100 minut jsme považovali za velmi dobré, proto třídy mohly získat 40 bodů. Snažili jsme se o širokou škálu, která by zahrnovala co největší rozpětí, přesto je nutné si uvědomit, že některé učitelky nemusí mít přesný odhad, a proto výsledky mohou být lehce zkreslené.

0 až 15 minut	0 bodů
16 až 30 minut	5 bodů
31 až 50 minut	15 bodů
51 až 60 minut	20 bodů
61 až 70 minut	25 bodů
71 až 80 minut	30 bodů
81 až100 minut	35 bodů
více než 100 minut	40 bodů

Při porovnávání výsledků nás potěšilo, že 0 bodů nezískala žádná třída. Přesto tři třídy ze čtyřiadvaceti navštívených získaly pouhých 5 bodů. 30 minut zpěvu týdně se nám zdá nedostačujících. Čtyři třídy, tzn. 1/6 z testovaných tříd, získaly 15 bodů. Tři třídy se zařadily do skupiny s dvaceti body – méně než jednu hodinu týdně považujeme ze neuspokojující, ale již akceptovatelnou. Až další výsledky jsou slušné, přestože v žádném případě ne optimální. Když uvážíme, že děti zpívají cca 15 minut denně, je to stále nevyhovující. Nemluvíme tady však o ideálních podmínkách, ale o reálných.

Pouze jedna třída získala 25 bodů, velmi dobrých 30 bodů si připsala také pouze jedna. Ve třech třídách se zpívá cca 1,5 hodiny týdně, dostaly tedy 35 bodů. Velmi překvapivé číslo přijde na závěr – devět tříd bylo ohodnoceno čtyřiceti body. To znamená, že devět tříd (tzn. více než 1/3 z navštívených tříd) zpívá více než 100 minut týdně.

Z následujícího grafu je patrné, že většina tříd se nachází ve vyšším spektru bodů. Z toho usuzujeme, že program mateřských škol umožňuje zařazení pěveckých aktivit v dostatečné míře.

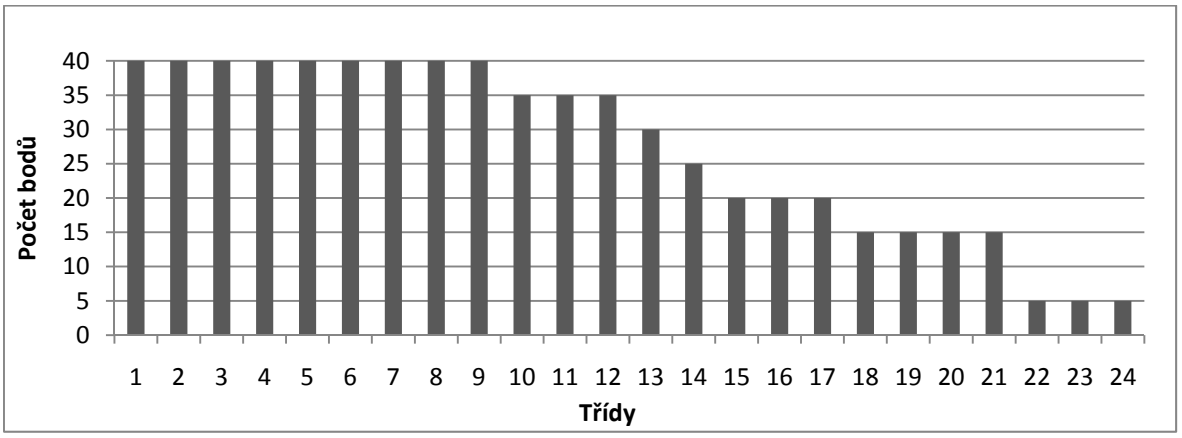

Graf 1: Počet bodů v jednotlivých třídách

Hodnocení otázky b)

Vyhodnotit druhou otázku (jestli je v nabídce mateřské školy hudební kroužek) bylo snadné, neboť byly pouze dvě možné odpovědi: ano x ne. Za kladnou odpověď byly přiděleny 4 body, za zápornou odpověď žádné body. Ve výsledku získalo body 12 tříd. Polovina dětí z navštívených tříd má tedy možnost navštěvovat v mateřské škole hudební kroužek.

Dále jsme chtěli uvést i počet mateřských škol, které kroužek provozují (neboť některá školka je zastoupena více třídami). Všimli jsme si zajímavé věci – ve dvou třídách stejné mateřské školy jsme získali odlišné odpovědi. V jedné třídě učitelka napsala, že hudební kroužek nemají, jiná učitelka ze stejné školky však uvedla, že hudební kroužek v mateřské škole je.[19] Tato nesrovnalost nastala ve dvou mateřských školách. Dovedlo nás to k zamyšlení, jaké důvody vedly učitelky k nesprávné odpovědi.

Z hodnocení mateřských škol nám vyplývá, že jich sedm neprovozuje hudební kroužek a pět ano. Je nutné však zmínit, že v některých mateřských školách byl hudební kroužek rodičům nabídnut, ale pro malý zájem nemohl být otevřen. Ne vždy je tedy na vině mateřská škola – mnohdy své děti ochuzují sami rodiče.

[19] Viz *Tabulka 3*

Hodnocení otázky c)

Za třetí otázku, zkoumající jednotlivé položky ve vybavení mateřské školy, bylo možné získat celkem 21 bodů. V kategorii „jiné“ učitelky nejčastěji uváděly flétnu, objevila se ale i bonga, elektrické klávesy, altová zvonkohra, kazoo a xylofon. Většina učitelek však nabídku uvedenou v dotazníku nerozšiřovala.

Tabulka 1: Vybavení jednotlivých tříd pro hudební výchovu

Hudební pomůcky	**Počet bodů**	**Počet tříd**
Klavír ve třídě	7	20
Klavír (kdekoliv jinde ve školce)	6	4
Kytara	5	12
Orffovy nástroje	4	24
Zpěvníky	2	23
Magnetofon (CD přehrávač)	1	24
Jiné (mimo uvedenou nabídku)	0-2	

Z uvedené tabulky je možné vyčíst, že klavír byl ve všech navštívených mateřských školách. Ve většině případů jej měly učitelky k dispozici přímo ve třídě, pouze ve čtyřech třídách byl mimo kmenovou třídu. Děti chodí zpívat do jiné třídy nebo do tělocvičny. Za ideální považujeme mít klavír přímo ve třídě, ve které děti tráví většinu času. Přesto zásadní je, aby byl dostupný alespoň v rámci mateřské školy.

Ve všech třídách mají děti možnost hrát na Orffovy nástroje, v každé třídě je také k dispozici magnetofon nebo CD přehrávač. Zpěvníky nemá ve třídě k dispozici pouze jedna učitelka.

Kytara má slabší zastoupení – nalezneme ji pouze v polovině tříd. Přestože by tento hudební nástroj mohl rozšířit hudební obzory dětí, není jistě nezbytný a za důležitější považujeme zpěv s klavírem.

Materiální vybavení pro výuku hudební výchovy bylo tedy ve všech navštívených mateřských školách velmi dobré. V některých byla dokonce k vidění drahá CD s dětskými písněmi, bonga a mnoho dětských zpěvníků i s nápady na pohybové ztvárnění písni.

Hodnocení otázky d)

Zodpovězení této otázky nebylo pro učitelky příliš snadné. Mnohé z nich napsaly bez rozmyslu nějaké číslo, jiné listovaly ve zpěvnících a snažily se dojít k poctivému výpočtu.

Výsledek je zajímavý – pohybujeme se v rozsahu 5 až 60 nových písní za rok. Naučit se 60 písní za rok se nám zdá zkreslené, obzvlášť když tatáž učitelka uvedla, že s dětmi zpívá 30 minut týdně. Pokud by bylo její tvrzení pravdivé, děti by před nástupem školní docházky uměly 180 písniček. Naopak pět písní za rok se nám zdá málo, takže zvažujeme, jestli se učitelka nepodcenila. Takto velký rozptyl vede k závěru, že odhadnout počet nových písní za jeden rok je velmi náročné a ne každý to dokáže objektivně posoudit.

Třídy mohly získat 1 až 15 bodů. Nižší bodová stupnice byla zvolena právě proto, že výsledky mnohdy působily nepravděpodobně. Proto bylo možné za čas strávený zpěvem získat v porovnání s tímto úkolem mnohem víc bodů, přestože odpovědi na obě otázky by spolu měly souviset a být sobě úměrné. Jako maximum jsme zvolili 26 písní, přestože se nám uvedené číslo zdá velmi vysoké. Mnoho učitelek však psalo čísla daleko vyšší. Přesto si myslíme, že naučit děti více než 20 nových písniček za rok je nepravděpodobné. Děti musí bezpečně znát melodii i text, což vyžaduje mnohonásobné opakování. Děti se k novým písním navíc často učí různé tance a pohybové sestavy, což je relativně časově náročné.

Je tedy na zvážení, zda jsou všechna uvedená čísla v této otázce pravdivá. Na druhou stranu tím, že jsme učitelku požádali o vyplnění dotazníku, vyslovili jsme jakýsi němý souhlas s tím, že jí věříme. Proto jsme všechna uvedená čísla ohodnotili spravedlivě, považujíce je za pravdivá.

Tabulka 2: Počet nových písní za rok

Počet nových písní za rok	**Počet bodů**	**Počet tříd**
0 až 5 písní	1	0
6 až 10 písní	3	2
11 až 15 písní	5	2
16 až 20 písní	7	8
21 až 25 písní	10	4
26 a více písní	15	8

Hodnocení otázky e)

Pátá otázka byla založena na zaškrtávacím způsobu – učitelka měla označit, které hudební úkoly s dětmi procvičuje. Každý zaškrtnutý úkol byl ohodnocen dvěma body, celkem tedy bylo možné získat dvacet bodů. Nejméně získaných bodů bylo dvanáct, což získala pouze jedna třída. Maximální počet, tedy 24 bodů, získaly čtyři třídy. Největší zastoupení mělo osmnáct bodů, které získalo deset tříd.

Nejméněkrát zaškrtnutý úkol byl poslední, tj. rozeznávání dur a moll tóniny. Durovou a mollovou (nebo častěji smutnou a veselou) tóninu se učí rozpoznat pouze sedm tříd. V pěti třídách se nehraje na jednoduché bicí nástroje, v pěti třídách se děti neučí rozeznávat hudební nástroje podle sluchu. Čtyři třídy neprocvičují správné dýchání a frázování. V jedné třídě se neimprovizuje na hudbu, v jedné třídě děti nenapodobují svým hlasem zvířata. Z uvedeného vyplývá, že čtyři úkoly z deseti jsou procvičovány ve všech třídách, dva úkoly vždy ve všech s jednou výjimkou. Tři úkoly jsou prováděny zhruba ve třetině tříd a jeden úkol přibližně ve čtvrtině tříd.

Napodobování hlasem jednotlivých zvířat a zvuků z přírody	23 tříd
Procvičování správného dýchání a frázování	20 tříd
Zpívání samostatně i ve skupině	24 tříd
Hraní na jednoduché bicí nástroje	19 tříd
Rozeznávání jednotlivých hudebních nástrojů podle sluchu	19 tříd
Rytmické vytleskávání písní a říkadlových melodií	24 tříd
Hýbání celým tělem do rytmu, hudebně pohybové hry	24 tříd
Poskoky, chůze do rytmu, otočky, úklony, jednoduché taneční kroky	24 tříd
Pohybová improvizace na hudbu	23 tříd
Rozeznání dur / moll	7 tříd

Učitelky obvykle procvičují s dětmi stejné úkoly. Přesto ty těžší a specifičtější již nejsou dětem předkládány tak často. V tomto ohledu by bylo zapotřebí děti s některými úkoly seznámit a zapracovat na nich, neboť rozeznání smutného a veselého utužuje harmonické cítění, hraní na bicí nástroje vede děti ke správnému vnímání rytmu a správné dýchání je jeden z nejzákladnějších principů správného zpěvu i zdravého životního stylu. Všechny tři úkoly jsou pro budoucí rozvoj dítěte důležité, proto by neměly být opomíjeny.

2.3.3. Výsledky jednotlivých tříd

Zhodnotili jsme jednotlivé úkoly, čímž jsme získali přehled o tom, které hudební úkoly jsou procvičovány a v jaké míře. Přestože to jsou výsledky, které jsme chtěli získat, zajímaly nás i výsledky jednotlivých tříd, které předkládáme v následující tabulce.

Tabulka 3: Výsledky jednotlivých tříd

Mateřská škola	**Počet dětí**	**a)**	**b)**	**c)**	**d)**	**e)**	**Celkem**
MŠ Veltruská	14	5	0	14	7	14	40
MŠ Lobkovicovo nám.	6	5	0	14	10	20	49
MŠ Lobkovicovo nám.	24	15	0	14	3	18	50
MŠ Za Žižk. vozovnou	11	15	0	15	7	16	53
MŠ Lindnerova	12	15	4	16	3	18	56
ZŠ a MŠ Smolkova	8	15	4	19	7	14	59
MŠ Veltruská	18	20	4	14	7	16	61
ZŠ a MŠ Smolkova	6	5	4	19	15	18	61
MŠ Na Korábě	9	20	4	19	10	12	65
MŠ Vybíralova	11	20	0	14	15	18	67
MŠ Jeseniova	18	25	4	19	7	14	69
MŠ K Podjezdu	15	30	4	14	15	16	79
MŠ Veltruská	16	40	0	14	7	18	79
MŠ Vybíralova	14	40	0	13	7	20	80
MŠ Litvínovská	7	40	0	19	5	16	80
ZŠ a MŠ Smolkova	7	35	4	19	5	18	81
MŠ Za Žižk. vozovnou	17	35	0	15	15	18	83
MŠ Na Vrcholu	7	40	0	15	15	16	86
MŠ Jeseniova	19	40	4	18	7	18	87
MŠ Na Vrcholu	20	40	0	18	15	16	89
MŠ Jeseniova	20	40	4	18	10	18	90
MŠ Na Korábě	12	35	4	19	15	18	91
MŠ Na Vrcholu	9	40	4	19	10	20	93
MŠ U Nové školy	23	40	0	21	15	20	96

V tabulce jsou jednotlivé třídy seřazeny podle celkového počtu získaných bodů. V prvním sloupci je název mateřské školy, v druhém sloupci je uvedený počet dětí, se kterým jsme pracovali. Následují výsledky z jednotlivých úkolů, v posledním sloupci je pak uveden celkový počet získaných bodů. Maximum bodů, které bylo možné získat, je sto.

Rozhodli jsme se porovnávat jednotlivé třídy, přestože některé z nich sídlí ve stejné mateřské škole. To, že jsou z jedné mateřské školy, totiž v hodnocení nehrálo roli.[20]

2.4. Lidová píseň

Lidové písně vznikaly nejčastěji ve vesnickém prostředí a šířily se ústní tradicí z generace na generaci. Stavba písně je jednoduchá a často se v ní pracuje s rýmem. Některé písně mohou mít refrén, což zvyšuje jejich zpěvnost.

Lidové písně z jednotlivých krajů nám mohou přiblížit tradice a kulturu tamějšího lidu, odráží život lidu ve všech jeho podobách, mají vypovídající hodnotu i o povaze a řeči národa. Leoš Janáček, světově uznávaný český skladatel a sběratel lidových písní, říká: „Úzký a srdečný jest vztah, jaký má píseň lidová s lidem a jeho mluvou. Vezměme lidu píseň, a znešvaříme jeho mluvu; - zkazme mluvu, a ztratí lid písně. Zvláštní modulace, přízvuk a bohatost rytmu našeho českého jazyka je totožná s písní lidovou.“ [21]

Lidová píseň však nepřináší jen poučení o jednotlivých národech, ale její stavba a možnosti jsou optimální pro zpěv s dětmi. Nemáme na mysli rytmicky i melodicky složitější moravské písně, ale převážně české lidové písně. Lidová píseň je obvykle krátká a strofická. Děti tak mají možnost si snadno a rychle zapamatovat melodii. Melodie nebývá složitá a vede děti k tonálnímu cítění. Doprovod je obvykle složen ze základních harmonických funkcí, takže doprovodit píseň na klavír zvládne i učitelka ve hře méně zdatná. Témata písní bývají o běžných činnostech, které děti znají. K písni si také snadno můžeme připravit obrázky a jednoduchý příběh, který dětem usnadní zapamatování si textu. Nesmíme opomenout ani melodickou bohatost českých lidových písniček.

[20] Viz *Tabulka 3*

[21] JANÁČEK, Leoš. *O lidové písni a lidové hudbě*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. s. 594

2.4.1. Dotazník pro mateřské školy – 2. část

V rámci svého výzkumu jsme navštívili celkem 24 tříd z dvanácti mateřských škol v Praze. V některých mateřských školách byla pouze jedna třída dětí předškolního věku, v některých byly až tři třídy. Setkali jsme se s třídami věkově homogenními i heterogenními. V případě heterogenních tříd jsme postupovali tak, že jsme pracovali pouze s předškoláky – proto může být v některých třídách číslo počtu dětí v tabulce výrazně nižší.

Druhá část dotazníku je určená přímo pro děti. Skládá se z testové části a z části nácvikové. V prvním úseku mají děti za úkol sluchem poznat jednotlivé lidové písně, které jim jsou hrány na klavír, a společně si je zazpívat. Nácviková část spočívá v tom, že se děti učí novou píseň. Tato interaktivní část je úzce závislá na spolupráci dětí, proto jsme se rozhodli nejprve s dětmi navázat kontakt a představit se. K vysvětlení, proč jsme u nich ve třídě a na čem s nimi budeme pracovat, jsme zvolili formu pohádky.

Milé děti,
posaďte se u mě a pojďte si poslechnout, proč jsem za Vámi dnes přišla.
Ještě chodím do školy, kde se učí paní učitelky. Ve škole se učíme kreslit, cvičit, tancovat, zpívat – zkrátka všechny ty prima věci, které pak děláme ve školkách a ve školách s vámi dětmi.

Jednou jsem si špatně nastavila budík a zaspala. A tak se stalo, že jsem šla do školy pozdě. Zrovna jsme měli mít hodinu o písničkách a já rychle běžela po schodech, abych byla ve třídě co nejdříve. Všude bylo ticho, ve třídách už se paní učitelky pilně učily. Chodba byla prázdná – jen před naší třídou s nápisem Písnička seděla malá holčička a smutně se na mě dívala.

„Ty už mě taky nemáš ráda?“ – zeptala se mě holčička.
„Proč to říkáš? – divila jsem se a dodala: „ Vždyť tě ani neznám!!“
„Ale znáš,“ odfrkla si copatá holčička v barevných šatečkách. „Jmenuji se Písnička.“
„Aha,“ divila jsem se. „A copak děláš u nás ve škole, Písničko?“
„Smutním. A poslouchám, jak si o mně ve třídě povídají. Jak jsem pěkná a jak se dobře zpívám. Ale k čemu je mi to platné, když mě stále zná méně učitelek a ještě méně dětí?! Ty mě už taky nemáš ráda – jdeš pozdě a vůbec tě nezajímá, co se o mně uvnitř ostatní učí!!!“

Zastyděla jsem se. „Písničko, to víš, že tě mám ráda, moc! Mrzí mě, že jdu pozdě. Ale pročpak si myslíš, že už tě děti neznají?“ „Nechtějí si o mně zpívat!! Dnešní děti raději sedí u počítače, kreslí nebo si hrají s kamarády. Děti už mě neznají, nechtějí si zpívat písničkyyy!!!“

Zbytek se ztratil v žalostném kvílení a pláči holčičky Písničky. Začala jsem ji utěšovat a půjčila jí kapesník. „Víš ty co, ty ťunťo? Takhle to vůbec není, věř mi! Každý si přece rád zazpívá u klavíru pár písniček! A já ti to ukážu. Schválně se za dětmi zajdu podívat do školek a škol a zeptám se jich, jestli tě ještě znají.“

Písnička pookřála. „ Vážně? To bys pro mě udělala?“ V zápětí se zase zakabonila: „Budou lhát, to je jednoduché říct, že mě znají. Ale zazpívat celou písničku nedovedou.“

„Tak dobře, Písničko. Já si je tedy pořádně vyzkouším. A uvidíš, kolik dětí si ještě rádo zazpívá o skákajícím psu nebo holce modrooké! Ale teď mě už omluv, musím se jít do třídy učit. O tobě, víš.“

Písnička se přes slzy usmála. „Děkuji ti. A nezlob se za ten povyk, přišlo mi jen líto, že už si mě nikdo moc nevšímá. Ale jestli máš pravdu a děti mě budou znát, zase se budu smát, slibuju! A děti, děti ode mě pozdravuj!“

Po pohádkovém úvodu se děti přemístí ke klavíru. Postupně jim jsou na klavír hrány lidové písně a ony mají uhodnout, které to jsou, a pak si je s námi zazpívat. Písničky, které očekáváme, že by předškolní děti měly znát, jsou rozdělené do skupin podle obtížnosti:

- Kočka leze dírou; Pec nám spadla; Ovčáci, čtveráci
- Adámku náš; Šel zahradník do zahrady; Travička zelená; Tluče bubeníček
- Pásla ovečky; Cib, cib, cibulenka; Běží liška k Táboru / Když jsem husy pásala
- Rybička maličká; Čížečku, čížečku; Holka modrooká

Po dokončení této části se začne s nácvikem nové písně. Podmínkou je, že děti píseň neznají. Jako vhodná píseň pro tyto účely byla vybrána lidová píseň *Andulka konopě močila*.[22]

[22] Viz *Příloha 5*

Pokud je dostatek času, je dětem vyprávěn obsah písničky *Andulka konopě močila* pomocí krátkého příběhu hodné holčičky Aničky, která se na prosbu své maminky vydala k řece namočit konopí. Dětem jsou vysvětleny všechny pojmy z písně, které neznají. Zapojíme děti do vyprávění příběhu, necháme je hádat, kdo Aničce vyskočí z kapsičky, co se stane, když se Anička vydá k řece podruhé apod. Potom dětem píseň přezpíváme s harmonickým klavírním doprovodem a zeptáme se jich, jestli se jim písnička líbí. Následně se dětí učí slova pomocí rytmického vytleskávání a melodii za doprovodu klavíru. Na závěr jsou dětem rozdány jednoduché bicí nástroje a děti mají za úkol na ně svůj zpěv doprovodit.

Na tomto úkolu se hodnotí doba nácviku, projevený zájem o novou lidovou píseň a schopnost doprovodit zpěv jednoduchými hudebními nástroji.

2.4.2. Hodnocení dotazníku – 2. část

Hodnocení otázky f)

Hodnocení toho úkolu bylo velmi obtížné. Některé učitelky tuto část podcenily a vypsaly tři lidové písně a tři písně umělé, často ještě s nepřesnými názvy. Přitom děti projevily znalost mnohem více písniček. I přes nabádání k pečlivému vyplnění se mnoho učitelek se nechtělo zabývat zdlouhavým hledáním ve zpěvnících a vypisováním jednotlivých názvů. Od seznamu repertoáru dětí jsme si dost slibovali, proto jsme byli liknavostí některých učitelek zklamaní. Přesto jsme naše původní plány neměnili.

Protože mnoho učitelek ani nerozeznalo, která píseň je lidová a která umělá, byla nutná naše revize. Nejprve jsme zkontrolovali obě skupiny vypsaných písní a chybně zařazené položky jsme přesunuli.

Složitější situace nastala s vánočními koledami. Některé učitelky je uvedly jako jediný repertoár umělých písní, přestože koledy patřily do lidových. Jiné je zapsaly do skupiny písní lidových, přestože do závorky uvedly jako příklad koledu od Adama Michny z Otradovic. Nebylo možné v této kategorii nastolit pořádek. Navíc některé třídy jsme navštívili již v říjnu, kdy bylo na zpěv vánočních koled brzy a učitelky tak nenapadlo je uvést.

Po delším zvažování jsme rozhodli takto: Pokud učitelka uvedla přesné názvy vánočních koled, např. *Meluzína*, píseň byla uznána. Započítány však byly pouze koledy umělé a z lidových koled pak *Stojí vrba košatá*. Jiné uváděné tradiční koledy byly pouze *Nesem vám noviny* a *Štědrý večer nastal*, které jsme vyškrtli. Pokud učitelka uvedla pouze „vánoční koledy", nezapočítali jsme nic. Tato položka pro nás byla bezvýznamná už jen tím, že nespecifikovala žádný počet a mohly se pod ní skrývat písně umělé i lidové.

Další problém byl, že vypsané písně často nebyly správně pojmenované. Strávili jsme mnoho času dešifrováním názvů a snažili se odhalit, ke kterým písním patří. Například v kategorii lidových písní bylo napsáno *O kominíkovi*, což je chybný název písně *Kalamajka*. Místo názvu *Skákal pes* byla píseň pojmenovaná *Pejsku náš*, jiná učitelka zase píseň *Já mám koně* přejmenovala na *Vrané koně*. Takovéto případy nebyly ojedinělé.

Mezi další chyby patřilo uvedení básniček a říkadel. Z lidových písní byla vyřazena říkanka *Foukej, foukej větříčku*. Po delším zvažování jsme se rozhodli uznat jako píseň *Kolo, Kolo mlýnský* i *Zlatou bránu*, neboť obě zmíněná říkadla jsou předzpěvovány na jednoduchou melodii a mají tak k lidové písni velmi blízko.

V kategorii umělé písně jsme spočítali jednotlivé písničky a zapsali si číslo, se kterým jsme chtěli nadále pracovat. V kategorii lidové písně jsme se rozhodli vyškrtat všechny lidové písně, které byly obsažené v druhé části našeho dotazníku a děti již prokázaly jejich znalost. Některé učitelky je totiž neuvedly, jiné pro změnu neuvedly žádné jiné, „opisovaly" pouze ty, které jsme právě testovali u dětí. Lidové písně, které děti v druhé části uměly, jsme automaticky započítali a přidali k ostatním ze seznamu, který uvedla učitelka. Tím jsme získali počet lidových písniček, který by měla daná třída znát.

Naším dalším cílem bylo zjistit, které lidové a umělé písně se děti učí nejčastěji. V kategorii lidových písní jsme vynechali písničky, které byly předmětem našeho testování v druhé části dotazníku, a sestavili jsme seznam deseti nejčastěji zmiňovaných písní. V závorce je uvedeno, kolikrát byla píseň zastoupena. Totéž jsme učinili s kategorií písní umělých. Seznam umělých písní byl mnohem rozmanitější, proto jsou počty v závorce nižší. Mnoho písní bylo zmíněno jen jednou nebo dvakrát. Učitelky obvykle psaly jen názvy písní, mnohdy zkomolené, málokdy uvedly i autora. K většině nejčastěji zmiňovaným umělým písním se nám autora podařilo dohledat.[23]

[23] Oba seznamy jsou uvedené v příloze (viz *Příloha 6*)

Hodnocení znalosti lidových písní

Do repertoáru lidových písní, které by děti podle nás měly znát, jsme se snažili vybírat ty nejzákladnější. Zvolili jsme již zmíněných třináct lidových písní, o kterých jsme usoudili, že jsou pro děti předškolního věku vhodné a že je u nich pravděpodobné, že je děti budou znát. Naší snahou bylo děti motivovat a podnítit k dalším pěveckým činnostem, nikoli docílit jejich pocitu méněcennosti.

Začínali jsme skupinou nejjednodušších písní a končili těmi obtížnějšími. Na závěr byla zařazena píseň *Holka modrooká*, u které jsme předpokládali, že ji většina dětí bude znát. Považovali jsme za důležité skončit pozitivně, aby děti odcházely s dobrým pocitem, že úkol zvládly. Zakončit celý výstup nejtěžšími písněmi, u kterých je nejpravděpodobnější, že je děti nebudou umět, jsme nechtěli.

Písně *Kočka leze dírou, Skákal pes* a *Běží liška k Táboru* znaly děti ve všech třídách. Nejméně oblíbené písně z naší nabídky pak byly *Rybička maličká* a *Čížečku, čížečku*, které znalo jen malé procento dětí. V následujícím grafu je znázorněno, kolik tříd znalo jednotlivé písničky.

Graf 2: Znalost jednotlivých lidových písní

Z uvedených dat vyplývá, že tři lidové písně znaly všechny děti. Deset písní znala nadpoloviční většina, jednu píseň znala přesně polovina tříd. Pouze dvě lidové písně byly rozpoznané v méně než osmi třídách. Z toho vyplývá, že lidové písně z dětského repertoáru nevymizely a že jsou stále jeho důležitou součástí.

Položili jsme učitelkám otázku (mimo dotazník), podle čeho lidové písně pro děti vybírají. Nejčastější odpovědí bylo, že podle její vhodnosti na využití pohybu. Děti bez vyzvání často doprovázely zpěv některých písniček naučenými pohyby. Mezi oblíbené písně patřily *Šel zahradník do zahrady, Pásla ovečky, Cib, cib, cibulenka, Běží liška k táboru* a *Čížečku, čížečku*. Poslední zmíněnou píseň sice znalo málo dětí, všechny však zpěv doprovázely pohyby rostoucího máku apod.

Ohledně využití pohybu v písni učitelky vysvětlovaly, že pohybová hra píseň oživí a děti si písničku snadněji oblíbí. Nejedna učitelka dokonce přiznala, že o pohybové ztvárnění písničky si říkají samy děti a že jiné písně s nimi ani nedělá. Je pravda, že na běhajících dětech (při písni Běží liška k Táboru) bylo evidentní, že si zpěv užívají. Výstup více připomínal krátkou, zpívanou a zároveň hranou pohádku než zpěv jednoduché lidové písně. Pohled na rozjařené tancující děti byl mnohem přirozenější, než na děti vzorně stojící u klavíru. V několika případech nám na prosby dětí byly předvedené i choreografie písní umělých. Děti se chtěly předvést a jejich radost z pohybu byla nakažlivá.

Vytváření choreografií je jistě velmi dobrý nápad – píseň se tak stane pro děti atraktivnější a obvykle velmi oblíbenou. Také je to vhodné představení pro vánoční besídku nebo odpoledne pro rodiče. Děti se mohou samy podílet na vymýšlení pohybové sestavy a rozvíjet tím svoji kreativitu. Zároveň si však nenásilně upevňují vztah k písni jako takové.

Jediný problém vidíme v tom, že lidová píseň se často pedagogům nezdá pro tvorbu choreografií příliš vhodná, a tak raději sáhnou pro píseň umělou, která je mnohdy na pohybovou složku uzpůsobená. V současné době je nám k dispozici pestrá nabídka publikací s umělými písněmi ke všem příležitostem i ročním obdobím, jejichž součástí jsou i nápady na choreografii. Je tedy zcela pochopitelné, že učitelky častěji sáhnou po písni umělé - mají připravenou nejen novou píseň, která je mnohdy součástí delšího pásma, ale i choreografii.

Při rozhovoru s učitelkami mnohé z nich potvrdily, že nácvik umělé písně je pro ně jednodušší, protože píseň je delší a vhodnější k veřejné produkci. Skýtá více možností v choreografii a tvorbě kostýmů, je posluchačsky vděčnější. Lidové písně se jim jeví krátké, melodicky stereotypní, zevšednělé. Většina učitelek však dodala, že nácvik lidové písně je zase časově méně náročný a pro děti snazší. Z uvedeného vyplývá, že učitelky si dobře uvědomují pozitiva i negativa obou písní a podle příležitosti s dětmi nacvičují obě.

Hodnocení nácviku nové lidové písně

Hodnocení posledního úkolu bylo závislé na našem pozorování. Abychom se co nejvíce vyhnuli subjektivnímu posuzování, stanovili jsme si jasná kritéria hodnocení.

Jak již bylo napsáno, nejprve jsme si s dětmi o písničce povídali a vysvětlili jim její obsah. Poté, co jim byla objasněna všechna neznámá slova (konopě; močit len), byla dětem píseň jednou zazpívána. Děti byly následně dotázané, zda se jim písnička líbí a jestli by se ji chtěly naučit. Na základě jejich odpovědí a reakcí jsme si zapsali bodové ohodnocení jejich zájmu o novou píseň.

Sestavili jsme stupnici od jedné do pěti (jedna odpovídá nejmenšímu zájmu, číslo pět největšímu zájmu) a zaškrtli číslo, které podle nás nejvíce odpovídalo. Přestože se jednalo o relativně subjektivní hodnocení, nebylo nijak náročné, protože děti se ve své upřímnosti vyjadřovaly jednoznačně. V některých případech dítě odpovědělo: „Ani ne, radši bych si šel hrát.“ Pokud byly reakce ostatních dětí obdobné, dostala třída na bodové stupnici nižší číslo. Jiné děti vesele poskakovaly a vykřikovaly, že se píseň chtějí naučit, že je legrační. V takovém případě třída získala číslo vyšší.

Z přiloženého grafu je patrné, že číslo jedna nebylo zaškrtnuté u žádné třídy. Naopak vyšší čísla jsme zapisovali relativně často. Z toho vyplývá, že děti měly zájem o nacvičování nových písní. A to i přesto, že po půlhodině systematické práce a zpívání již musely být značně unavené.

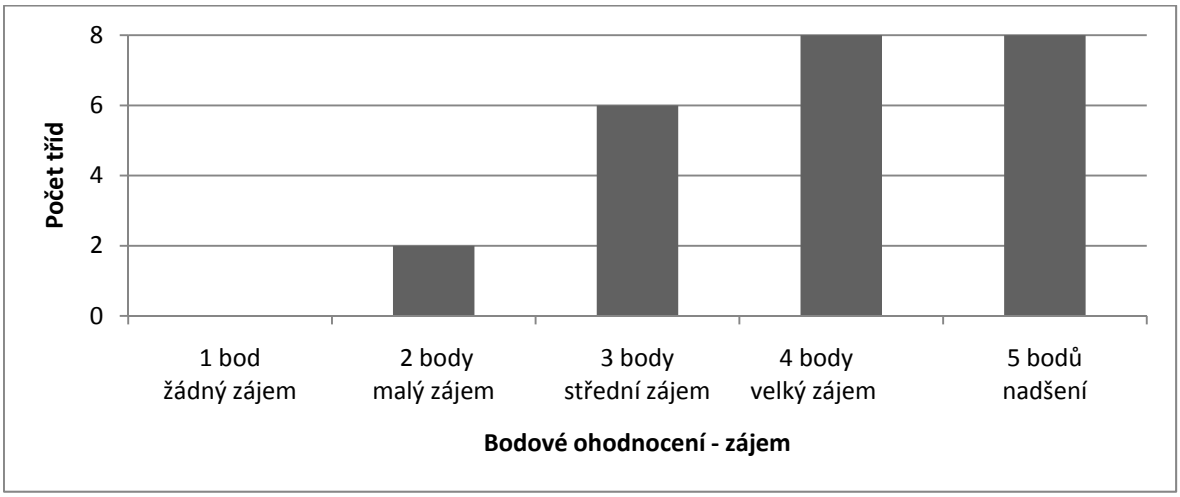

Graf 3: Zájem o nácvik nové písně v jednotlivých třídách

Následoval samotný nácvik písně. Když jsme získali dojem, že děti si pamatují slova i melodii, obohatili jsme zpěv o klavírní doprovod. Děti byly k dalšímu zpívání motivovány - těm, kterým to půjde nejlépe, a zvládnou zazpívat celou písničku, byl slíben při dalším opakování hudební nástroj.

Když byly děti schopny bezpečně interpretovat celou píseň, byly vyzvány, aby nám prozradily, kde mají hudební nástroje. Nejprve jsme jim je ukazovali a ptali se na jejich název. Potom bylo dětem předvedeno, jak mají na který hudební nástroj hrát. Děti měly za úkol si vyzkoušet dělat hlučný orchestr a orchestr, který potichu doprovází zpěv. Následně byly vyzvány, aby zkusily ťukat, bubnovat a cinkat ve stejném rytmu, jak jim bylo předvedeno.

Na závěr byly děti podle počtu rozděleny na skupiny po šesti. Jedné skupině byly přiděleny hudební nástroje a společně jsme si zazpívali celou písničku. Poté si děti nástroje vyměnily. Doprovázení na jednoduchý bicí nástroj si pokaždé vyzkoušely všechny děti. Při jejich hraní jsme sledovali, jestli se děti snaží dodržovat tichý doprovod, jak jim bylo řečeno. Také jsme poslouchali, nakolik děti dokážou udržet rytmus a zda při hraní dokážou i zpívat.

Na základě jejich hraní jsme rozhodli, jaké číslo na stupnici od jedné do pěti jim bude přiděleno. Číslo jedna odpovídalo nesplněným instrukcím a neschopnosti něco zaťukat. Číslo pět bylo přiděleno dětem, z nichž většina dokázala udržet jednoduchý rytmus či si vymyslet svůj vlastní. Opět přikládáme jednoduchý graf.

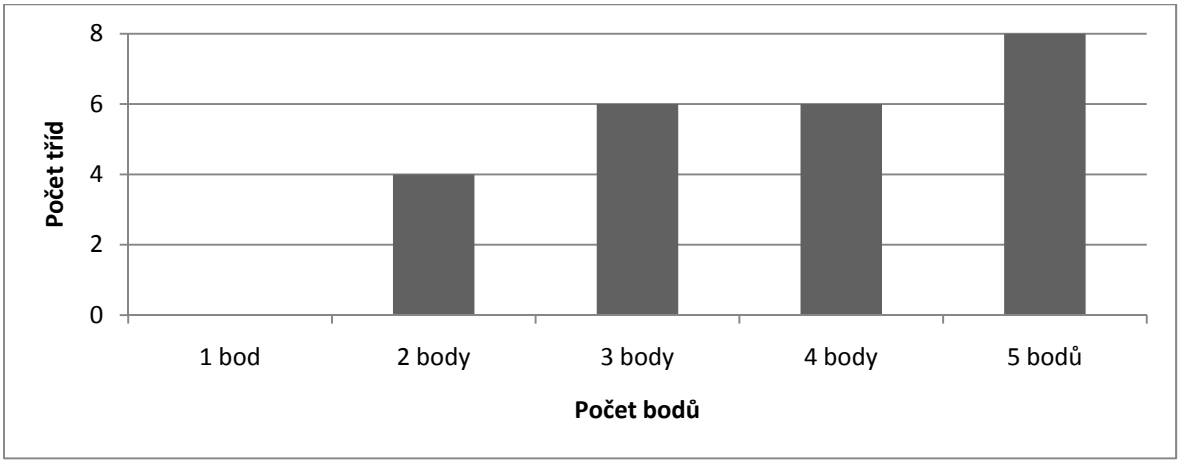

Graf 4: Schopnost doprovodit se na hudební nástroje v jednotlivých třídách

Nejnižší hodnota nebyla využita, pokaždé se dětem podařilo splnit alespoň něco z požadovaného. V případě čtyř tříd, které získaly na bodové stupnici číslo dvě, jsme se ptali jejich učitelky, zda s dětmi hru na bicí nástroje někdy procvičuje. Ve všech případech byla odpověď učitelek záporná. Učitelky však potvrdily, že to není z důvodu nezájmu dětí. Naopak ve třídách, které se na bodové stupnici ocitly blíž vyšším číslům, se podle jejich učitelek hraje na bicí nástroje pravidelně.

Došli jsme tedy k jednoduchému závěru, že děti, které se setkaly s nástroji poprvé, nebyly schopné zpívat a zároveň hrát, dělalo jim problém udržet jednoduchý rytmus, neprojevovaly kreativitu (vymýšlení vlastních ostinátních doprovodů, zkoumání různých zvuků nástroje). Naopak děti, které byly zvyklé se nástroji doprovázet, neměly s hraním žádné problémy. Zájem o hudební nástroje projevily všechny děti stejný.

Tím byla naše práce ve třídě u konce. Zapsali jsme si, jak dlouho nám trval nácvik nové písničky (od vyprávění obsahu písně až k závěrečnému zpěvu s doprovodem Orffových nástrojů). Obvykle jsme se pohybovali v rozmezí deset až dvacet minut. V mnoha případech jsme byli závislí na naplánovaném programu učitelky mateřské školy. Několikrát jsme byli nuceni nácvik lidové písně zkrátit, protože děti měly jít na vycházku, čekala je svačina apod. Proto jsme s některými dětmi pracovali na nové písničce kratší čas, než jsme zamýšleli. Přesto jsme se snažili píseň poctivě nacvičit.

2.4.3. Výsledky jednotlivých tříd

Do výsledků jednotlivých tříd je zařazen počet lidových i umělých písní, které děti podle své učitelky znají (otázka f)), připojili jsme i hodnocení znalosti lidových písní z druhé části dotazníku. Hodnocení nácviku lidové písně není do hromadných výsledků tříd zahrnuto.

Upozorňujeme, že některé výsledky jsou zkreslené neochotou spolupráce učitelek. Musíme také poctivě přiznat, že u několika dotazníků končil seznam písní dodatkem, že jich děti umí mnohem více (atd.; a další; a mnoho dalších). Dovětek jsme však nemohli brát v potaz, protože je neurčitý a nemá přesnou vypovídající hodnotu.

Podívejme se na uvedenou tabulku. V prvním sloupci jsou opět uvedené názvy mateřských škol, v druhém sloupci pak počet dětí ve třídě. Ve třetím sloupci je zapsáno číslo lidových písní uvedené učitelkou, v následujícím sloupci pak množství lidových

písní, které děti uměly v druhé části našeho dotazníku. V pátém sloupci uvádíme celkový počet lidových písní, které daná třída umí. Šestý sloupec udává množství umělých písní, které podle učitelky děti dovedou zazpívat.

Tabulka 4: Počet lidových a umělých písní, které děti umí

Mateřská škola	**Počet dětí**	**LP/uč.**	**LP/2.část**	**LP celkem**	**UP/uč.**	**LP+UP**
MŠ Jeseniova	20	1	7	8	4	12
MŠ Litvínovská	7	1	8	9	3	12
MŠ Jeseniova	19	0	10	10	7	17
MŠ Za Žižk. vozovnou	17	12	8	20	0	20
MŠ Na Vrcholu	7	4	10	14	7	21
MŠ Na Vrcholu	20	2	10	12	9	21
MŠ K Podjezdu	15	5	11	16	6	22
MŠ Na Korábě	9	5	10	15	8	23
MŠ Veltruská	14	8	9	17	7	24
MŠ Na Korábě	12	5	12	17	7	24
MŠ Za Žižk. vozovnou	11	7	10	17	7	24
MŠ Veltruská	16	4	9	13	12	25
MŠ Veltruská	18	3	11	14	11	25
ZŠ a MŠ Smolkova	7	8	11	19	6	25
MŠ Lindnerova	12	10	9	19	7	26
MŠ Lobkovicovo nám.	24	5	11	16	12	28
MŠ Jeseniova	18	9	6	15	15	30
MŠ Vybíralova	11	10	8	19	11	30
MŠ Na Vrcholu	9	10	8	18	13	31
MŠ Vybíralova	14	9	9	18	13	31
ZŠ a MŠ Smolkova	8	9	11	20	12	32
ZŠ a MŠ Smolkova	6	8	8	16	25	41
MŠ U Nové školy	23	26	11	37	7	44
MŠ Lobkovicovo nám.	6	12	11	23	22	45

Z pátého a šestého sloupce je patrný poměr mezi lidovými a umělými písněmi. V posledním sloupci je pak pro zajímavost uveden celkový počet všech písní, které tvoří repertoár předškoláků dané třídy. Je možné si povšimnout, že čísla vypovídající o celkovém repertoáru dětí jsou ve většině případů velmi vysoká.

Když porovnáme počty lidových písní, které nám uvedly učitelky, zjistíme, že se pohybujeme v rozmezí 0 až 26 písniček. U písní umělých je rozpětí obdobné, 0 až 25. Krajní hodnoty jsou však extrémní a ojedinělé.

Čerpáme-li pouze z písní uvedených učitelkou, umí děti průměrně sedm lidových a devět umělých písní. Z toho by vyplývalo, že průměrně se děti učí více písní umělých než lidových. Když však započítáme i lidové písně, které učitelky neuvedly, avšak my zjistili, že je děti znají, vyjde nám průměrných šestnáct až sedmnáct lidových písní. Tím se změní i poměr – ve výsledku umí tedy děti více písní lidových a to téměř dvojnásobně. Tento fakt vyplývá i z tabulky – pouze ve dvou třídách umí děti více písní umělých. Uvažujeme tak, že učitelka uvedla všechny umělé písně, které děti znají.

Podívejme se ještě jednou na poslední sloupec, vypovídající o celkovém množství písní, které tvoří dětský repertoár. Tady se nacházíme v rozmezí 12 až 45 písní. Průměrně by tedy dítě předškolního věku mělo umět 26 písní. Uvedené číslo se zdá být velmi vysoké. Je však důležité si uvědomit, že každé dítě chodí do mateřské školy po dobu jednoho roku až tří let. Uvažujme tak, že dítě navštěvuje mateřskou školu celé tři roky. Dotazníky byly učitelkám předloženy na začátku třetího roku dítěte ve školce. Z toho vyplývá, že děti se naučily za dva roky docházky do mateřské školy téměř třicet písní. Podmínkou by samozřejmě bylo, že při svém příchodu do mateřské školy děti neznaly žádnou písničku, což je nepravděpodobné. Přesto si při této hypotetické úvaze uvědomíme, že děti by se tak každý rok naučily cca patnáct nových písní. To považujeme za reálné a vyhovující. V mnoha případech by se tak ale popíraly výpovědi učitelek, ve kterých uvedly, že děti se v jejich třídě naučí až 60 nových písní za rok.

Na závěr této kapitoly si dovolíme ještě jednou se odvolat na Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Jak již bylo uvedeno, je v něm přesně zformulováno, kolik písní by mělo tvořit pěvecký repertoár dítěte před zahájením školní docházky. Ještě jednou připomeňme, že repertoár by měl být tvořen čtyřmi až pěti říkadlovými melodiemi a pěti až osmi písněmi. Přestože v RVP PV nic obdobného specifikováno není, dovolíme si tvrdit, že děti splňují požadavky dokonce nad rámec.

ZÁVĚR

V první kapitole jsme se seznámili se dvěma zásadními dokumenty pro předškolní vzdělávání: s Programem výchovné práce pro jesle a mateřské školy z roku 1983 a s Rámcově vzdělávacím programem pro předškolní vzdělávání z roku 2004. Přestože každý z dokumentů je koncipován odlišným způsobem, snažili jsme se je porovnat a určit, který z nich má vhodněji zformulované požadavky na děti v oblasti hudební výchovy.

Přestože Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy je staršího data, shledali jsme ho pro koncept hudební výchovy vhodnějším. Je přehledný, hudební výchova v něm má samostatnou kapitolu, ve které je přesně určeno, jaké úkoly by dítě mělo v kterém věku zvládnout. RVP PV je rozdělen na pět vzdělávacích oblastí, nemá však samostatně vyčleněnou kapitolu o hudební výchově. Pedagog tedy musí sestavovat náplň výuky s ohledem na všechny oblasti. V RVP PV navíc nejsou přesně formulované jednotlivé hudební úkoly jako v Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy, zadání je mnohem obecnější.

Dále je RVP PV mnohem volněji koncipován a ponechává pedagogovi volnější ruku ve výběru aktivit, což je vhodné pro individuální přístup k jednotlivým dětem a umožňuje výběr aktivit podle schopností dětí. Není v něm však řečeno, že pedagog se má věnovat rovnoměrně všem výchovám (hudební výchova, výtvarná výchova, dramatická výchova apod.), což může vést k jednostranné výuce a k opomenutí některé z výchov. Tento nedostatek by bylo třeba ošetřit, aby nemohlo dojít k vynechání některých důležitých činností. Ve výsledku pak RVP PV svojí nespecifičností klade na děti v oblasti hudební výchovy mnohem menší nároky než Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Toto nepřesné vymezení požadavků může v budoucnosti vést k poklesu úrovně hudební výchovy.

RVP PV však klade důraz na individuální přístup k dětem a apeluje na pedagogy, aby vedli výuku s ohledem na potřeby každého dítěte. Každé dítě se tak může rozvíjet svým vlastním tempem, což je pro jeho rozvoj velmi přínosné.

Vzhledem k tomu, co již bylo řečeno, navrhujeme, aby se pedagog řídil RVP PV (návrat k Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy považujeme za nerealizovatelný), ale aby si rozšířil obzory i nastudováním staršího dokumentu. Pedagog by pak přistupoval k dětem individuálně a nabídl jim vědomosti v logické návaznosti, jak preferuje RVP PV, a přitom by měl i dostatečné nároky na dítě v oblasti hudební výchovy.

Na základě poznatků, které jsme získali v první kapitole, jsme sestavili dotazník. O jeho vyplnění byly požádány učitelky mateřských škol. Dotazník vyplnilo celkem 24 učitelek předškolních dětí z dvanácti různých mateřských škol v Praze. Dotazník byl koncipován tak, aby se z něj dal vyčíst případný pokles úrovně hudební výchovy. S překvapením jsme však zjistili, že děti zvládaly úkoly z Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy, přestože v RVP PV nejsou zmíněny. Nemáme k dispozici informace o schopnostech dětí před pětadvaceti lety, přesto si troufáme tvrdit, že k výraznému poklesu schopností děti zatím nedošlo.

Z dotazníku jsme získali i představu o času, který děti v mateřských školách věnují zpěvu. Při hodnocení časových možností jednotlivých tříd jsme zjistili, že devět ze čtyřiadvaceti dotazovaných tříd zpívá více než 100 minut týdně. Časové možnosti těchto tříd považujeme za optimální. V deseti z dotazovaných tříd se zpívá méně než hodinu týdně. Tento výsledek pokládáme za lehce znepokojující, protože děti z těchto tříd nezpívají ani patnáct minut denně.

Vypočítali jsme také průměrný čas, který se v dotazovaných školkách tráví zpěvem. Bylo zjištěno, že cíleně se učitelé s dětmi věnují zpěvu průměrně 80 až 90 minut týdně, tedy necelých dvacet minut zpěvu denně. Třetina dotazovaných tříd však zpívá více než je průměrná hodnota. Domníváme se, že záleží na učitelce, kolik času je ochotná zpěvu věnovat. Současnou situaci nepovažujeme za znepokojující ani vedoucí k ohrožení hudebního rozvoje dětí.

K výuce hudební výchovy však není potřeba pouze dostatek času, ale také vhodné zázemí. V dotazníku jsme se snažili zjistit, zda mají učitelé v mateřských školách k dispozici potřebné vybavení, jako například hudební nástroje, zpěvníky a magnetofon. Téměř ve všech dotazovaných třídách mají učitelky k dispozici klavír, zpěvníky, magnetofon nebo CD přehrávač a Orffovy nástroje, v polovině z nich mají i kytaru. Takovéto vybavení považujeme pro výuku hudební výchovy v mateřské škole za dostačující.

Přestože děti by měly být dostatečně hudebně rozvíjené ve třídě svou učitelkou, je určitě užitečné, pokud navštěvují i hudební kroužek. V dnešní době mohou rodiče vybrat svým dětem z nepřeberného množství kroužků a aktivit i mimo školku (hudební škola, Domy dětí a mládeže). Přesto si myslíme, že je dobré mít i nějaký hudební kroužek přímo v mateřské škole. Z výsledků dotazníku však vyplývá, že nabídka hudebního kroužku není

ani v polovině dotazovaných školek. Děti, které se chtějí více hudebně rozvíjet, obvykle navštěvují hudební školu a o další hudební kroužek nemají zájem. Pouze v pěti z dvanácti dotazovaných mateřských škol probíhá hudební kroužek, ve zbylých sedmi školkách mají pouze nehudební kroužky. Učitelky uvedly, že je to z důvodu malého zájmu dětí.

Další věc, kterou jsme z našeho dotazníku zjistili, byl počet nových písní, které se děti za jeden školní rok naučí. Učitelky uváděly čísla v rozpětí od pěti do šedesáti nových písní za rok. Takto široká škála by mohla být zapříčiněna špatných odhadem učitelek nebo rozdílnými zájmy v jednotlivých třídách. Opět jsme vypočítali, kolik nových písní se průměrně děti z dotazovaných tříd naučí. Z výpočtů jsme zjistili, že průměr tvoří 23 nových písní za jeden školní rok. S tímto výsledkem jsme spokojeni a považujeme ho za velmi dobrý.

Zajímali jsme se také, jestli se děti v mateřských školách učí lidové písně a zda znají alespoň ty nejběžnější. Připravili jsme si třináct jednoduchých lidových písní a provedli s dětmi krátký test. Přestože jsme očekávali, že lidová píseň ustupuje písni umělé a že děti nebudou mnoho lidových písní znát, byli jsme překvapeni. Deset ze třinácti testovaných lidových písní poznala a zazpívala více než polovina dotazovaných tříd.

Otázka zabývající se pěveckým repertoárem dětí byla položena i učitelkám. Jejich úkolem bylo vypsat, které písně se s dětmi učí a rozdělit je na písně lidové a umělé. Narazili jsme na problém, že některé učitelky nesprávně zařazovaly písně, některé písně jsme museli vyškrtnout, protože se ve skutečnosti jednalo o rytmická říkadla. Přesto jsme získali seznam nejčastěji zpívaných lidových a umělých písní i celkovou představu, který druh písně se častěji ve školkách zpívá. Počty uvedených lidových a umělých písní učitelkou byly v obdobném rozpětí, v obou případech jsme se pohybovali v rozmezí 0 až 25 písní. Průměrně by podle učitelek měly děti umět sedm lidových písní a devět až dvanáct písní umělých. Když jsme však přičetli i lidové písně, které děti znaly v našem testování, získali jsme informaci, že děti umí průměrně šestnáct až sedmnáct lidových písní.

Ze všech uvedených dat vyplývá, že lidových písní se děti učí více než písní umělých. Poměr mezi lidovými i umělými písněmi v dětském repertoáru považujeme za optimální. Lidová píseň tedy není v dnešní době považovaná za zastaralou, naopak je stále dětmi velmi oblíbená. Celkem by děti předškolního věku měly být schopné před nástupem do školy zazpívat v průměru 26 písní. Tak vysoké číslo nás příjemně překvapilo.

Součástí našeho testování v mateřských školách byl i nácvik nové lidové písně. Ve všech čtyřiadvaceti třídách se děti učily stejnou píseň – *Andulka konopě močila*. Podle časových možností a zájmu dětí s nimi bylo nacvičováno přibližně deset až dvacet minut. Všechny děti se v tomto časovém rozmezí píseň naučily a byly schopné ji zazpívat s doprovodem klavíru. Jejich zájem o novou píseň se nijak výrazně nelišil – jen dvě třídy projevily nevelký zájem. Šest tříd přistupovalo k nácviku s radostí, ale děti v nich vyjádřily i přání dělat něco jiného. Osm tříd projevilo velký zájem a na novou píseň se těšilo, zbývajících osm tříd bylo nadšených a vyslovilo přání učit se s námi více písní. Z uvedeného vyplývá, že děti rády zpívají a učit se novou píseň pro ně zpravidla bývá radost.

K nácviku nové písně jsme přiřadili i úkol pro děti, kdy se měly na závěr samy doprovodit na jednoduché Orffovy nástroje. V některých třídách děti nástroje neznaly, neuměly je pojmenovat a neuměly na ně hrát. Po krátkém vysvětlení se však byly schopné doprovodit všechny děti. Přesto ve čtyřech třídách byly děti nezkušené a měly problém udržet rytmus. Nebyly schopné hrát na nástroj a zpívat zároveň. V šesti třídách děti znaly alespoň některé nástroje a byly schopné udržet jednoduchý rytmus, přestože už u toho nebyly schopné zpívat. Šest tříd zvládlo jednoduchý rytmus a přitom zpívat, šest tříd zvládlo zpívat i hrát složitější rytmy. V osmi třídách zvládly děti samy zpívat i kreativně si vymýšlet vlastní doprovod. Ve všech třídách byl o nástroje velký zájem. Přesto některé učitelky přiznaly, že s dětmi na nástroje nehrají. Důvod neuvedly.

Došli jsme tedy k závěru, že děti projevují zájem o zpěv, nové písně i hraní na hudební nástroje. Děti potřebují být v hudebních činnostech dostatečně motivovány a podporovány, potom je zpívání baví, hrát na hudební nástroje je pro ně odměnou. Potvrdilo se, že děti samy od sebe zpívají rády, je jen potřeba je k tomu vést.

Na základě všech získaných informací považujeme současný stav úrovně hudební výchovy v mateřských školách za uspokojivý, děti by měly být dostatečně hudebně rozvíjeny. Záleží však na učitelkách, kolik času jsou ochotny hudební výchově věnovat a jestli jsou samy dostatečně hudebně vzdělané, aby měly dětem co předat. Přesvědčily jsme se, že pokud je učitelka schopná s dětmi dostatečně na hudebním rozvoji pracovat, děti jsou na svůj věk přiměřeně vyzpívané, mají adekvátní hlasové rozpětí, cítí rytmus a mají bohatý pěvecký repertoár, přiměřený svému věku.

Během práce na své bakalářské práci jsem osobně navštívila 24 tříd dětí předškolního věku z dvanácti různých pražských mateřských škol. Setkala jsem se s vstřícností ředitelek i učitelek, ale i s jejich odmítnutím. V některých mateřských školách mě ředitelka odmítla s tím, že nemají zájem účastnit se testování, v některých to odůvodnila nedostatkem času. Přesto jsem ve většině případů jednala s velmi vstřícnými lidmi, které má práce zaujala a spolupráci se mnou viděli jako velmi přínosnou.

Ke své práci jsem se snažila přistupovat zodpovědně a nezaujatě. Věřím, že poznatky, které se mi podařilo nasbírat, jsou objektivní a že mají svoji vypovídající hodnotu o současné pozici hudební vzdělanosti dětí z mateřských škol.

Resumé

Práce pojednává o hudební výchově v mateřských školách a je zaměřená na zpěv dětí předškolního věku. Jsou v ní shromážděné informace o legislativních dokumentech, které jsou pro práci v mateřské škole zásadní. Poznatky, které z nich vyplývají, byly využity pro dotazník, který byl předložen učitelkám mateřských škol. Za spolupráce učitelek se tak podařilo odhalit, jaké vybavení a hudební nabídku mají jednotlivé mateřské školy, kolik času v nich děti tráví zpěvem a jaký je jejich repertoár.

Součástí získávání informací o průběhu hudební výchovy v mateřských školách byla práce přímo s dětmi za přítomnosti jejich učitelky. Děti měly prokázat znalost jednotlivých lidových písní a naučit se novou lidovou píseň. Také projevovaly své schopnosti ve hře na Orffovy nástroje.

Práce přináší poznatky o schopnostech, které děti v současné době v hudební výchově mají. Je poukázáno na důležitost lidové písně a je nastíněna její pozice v repertoáru dětských písní. V neposlední řadě je zodpovězena otázka, zda se zavedením Rámcově vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání snížily nároky na děti a pokud ano, zda to může vést ke snížení úrovně hudební výchovy v mateřských školách.

Summary

The bachelor thesis analyses musical education in preschools and it focuses on singing abilities of children of pre-school age. It assembles information about legislative documents that are fundamental for work in preschools. The findings that ensue from these documents were used in a questionnaire that was given to preschool teachers. Their cooperation enabled us to disclose the musical equipment and musical education offer of the preschools, also how much time the children spend singing and what their repertoire looks like.

A part of assembling the information about musical education in preschools was a project with the children in the presence of their teacher. The children were supposed to show their knowledge of various folk songs and learn a new folk song. They also demonstrated their abilities of playing the Orff instruments.

The overall contribution of the thesis lies in bringing musical education in preschools closer to the public and it also attempts to uncover the abilities that contemporary children have in music. There also is an emphasis on the importance of folk songs and we tried to estimate the position of the folk song in children´s repertoires. Finally, the question is answered whether by adopting the Framework education program for pre-school education did the requirements decrease and if so, whether it might lead to a decrease in the standard of musical education in preschools.

Seznam použité literatury

Já, písnička : Zpěvník pro žáky základních škol. Cheb : MUSIC CHEB, 1997. 116 s. ISBN 80-85925-01-X.

JANÁČEK, Leoš. *O lidové písni a lidové hudbě*. Praha : Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1955. 661 s.

KODEJŠKA, Miloš. *Hudební výchova dětí předškolního věku II. : Hudební prostředí v rodině a mateřské škole*. Praha : Univerzita Karlova, 1991. 60 s. ISBN 382-169-91.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Praha : Kalich, 1992. 140 s. ISBN 80-7017-492-7.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2000. 143 s. ISBN 80-7178-494-X.

MATĚJČEK, Zdeněk; POKORNÁ, Marie. *Radosti a strasti*. Jinočany : H+H, 1998. 205 s. ISBN 80-86022-21-8.

Program výchovné práce pro jesle a mateřské školy. Praha : Státní nakladatelství, 1984. 220 s. ISBN 14-648-84.

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání : 2004. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2006. 48 s. ISBN 80-87000-00-5.

TICHÁ, Alena. *Učíme děti zpívat*. Praha : Portál, 2009. 148 s. ISBN 978-80-7367-562-2.

TICHÁ, Alena; RAKOVÁ, Milena. *Zpíváme a hrajeme si s nejmenšími*. Praha : Portál, 2007. 166 s. ISBN 978-80-7367-100-6.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1: Vybavení jednotlivých tříd pro hudební výchovu

Tabulka 2: Počet nových písní za rok

Tabulka 3: Výsledky jednotlivých tříd

Tabulka 4: Počet lidových a umělých písní, které děti umí

Graf 1: Počet bodů v jednotlivých třídách

Graf 2: Znalost jednotlivých lidových písní

Graf 3: Zájem o nácvik nové písně v jednotlivých třídách

Graf 4: Schopnost doprovodit se na hudební nástroje v jednotlivých třídách

Seznam příloh

Příloha 1: Obsah výchovné práce v hudební výchově v Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy

Příloha 2: Vzdělávací oblasti v Rámcově vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání

Příloha 3: Příklad vyplněného a opraveného dotazníku – 1. část

Příloha 4: Příklad vyplněného dotazníku – 2. část

Příloha 5: Notová ukázka lidové písně Andulka konopě močila

Příloha 6: Nejčastěji uváděné lidové a umělé písně

Příloha 7: Fotografie z testování znalosti lidových písní a z nácviku nové písně

Příloha 1: Obsah výchovné práce v hudební výchově v Programu výchovné práce pro jesle a mateřské školy

Každá z uvedených činností vychází z tvořivého základu a má dynamický charakter. Činnosti pěvecké jsou dominující a na jejich základě se uskutečňuje další hudební vývoj. Ve všech hudebních činnostech jsou uplatňovány elementární projevy hudebního myšlení a dětské tvořivosti.

Věkové skupiny:	Obsah výchovné práce	
3—4 roky	4—5 let	5—6 let
	Činnosti pěvecké	
Pečovat o dětský hlas a vytvářet předpoklady pro rozvoj přirozeného zpěvního projevu		
Podněcovat děti k nápodobě sluchových podnětů — zvuků z přírody, hlasů zvířat, motivů z pohádek a příběhů	Učit děti rozlišovat a napodobovat nehudební zvuky, mluvní a zpěvní projev učitelky a upevňovat pěvecké dovednosti v písních a říkadlových melodiích zpočátku tří až pětitónových	*Umět se sluchově i nápodobou orientovat ve zvukovém i tónovém prostoru přiměřeném dětskému chápání* Zvyšovat nároky na rytmicky přesný, čistý a výrazný zpěv
Přizpůsobovat se hlasové poloze dětí a postupně ji sjednocovat kolem g, a dosáhnout, aby se všechny děti zapojily do skupinového a kolektivního zpívání Vést děti nápodobou k přirozenému, přiměřeně hlasitému, plynulému pěveckému projevu	Záměrně vést děti ke snaze o čistý, rytmický správný zpěv s pěknou výslovností, zpívat nadále s oporou o zpěvy učitelky, ale i s melodickým hudebním nástrojem Rozvíjet i další hlasové funkce, jako je dýchání, frázování a nenásilné, přirozené tvoření tónu nápodobou učitelky	Uplatnit zpěv s doprovodem melodickým, harmonickým a rozvíjet dovednost dětí pohotově reagovat na dirigentská gesta (kdy začít, kdy skončit, kdy zpívat silně, slabě) *Vedle plynulého zpěvu legato (vázaně) umět uplatnit i lehké staccato*
Umět se zapojit do kolektivního zpívání s oporou o hlas učitelky	*Umět zpívat s menší oporou o hlas učitelky v kolektivu i v menších skupinách, případně i sólově*	*Umět zpívat samostatně v menších skupinách i sólově*

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Vytvářet základní repertoár popěvků říkadlového rázu a nejjednodušších písní	**Rozvíjet základní repertoár říkadlových melodií a písní a vytvářet podmínky pro vznik dovednosti aktivním hudebním projevem reagovat na uspořádání hudebního celku**	**Upevňovat a rozšiřovat repertoár písní a vytvářet podmínky pro rozvoj tonálního cítění a elementární dětské tvořivosti**
Vést děti k deklamaci a melodizaci slovních celků i krátkých říkadel, v nichž se upevňuje pravidelná rytmická pulzace hrou na tělo i pravidelnými pohyby paží a trupu na místě **Zpívat s dětmi krátké popěvky řetězovou hrou (mnohonásobným opakováním)**	**Podněcovat zpěvnost a vytváření hudebních sluchových představ různými hravými formami při individuální, skupinové i kolektivní práci s říkadlovými melodiemi a písněmi v sudém i lichém (třídobém) taktu**	**Nadále uplatňovat říkadlové melodie v tří až pětitónovém rozsahu, v nichž se upevňuje smysl pro rytmus, formální strukturu a představa o postupu melodie** **Využívat transpozice (posouvání do nejbližších tónin) říkadlových melodií k rozšiřování hlasového rozsahu**
Umět společně s učitelkou zazpívat popěvky říkadlového rázu v přirozeném tónovém rozsahu sestupné malé tercie (sol-mi), říkadlové melodie s opakovanými motivy s centrem na 5. stupni (la-sol-mi) a melodie se strukturou sol-fa-mi a mi-re-do v dvoudobém taktu	*Umět spolu s učitelkou i formou kolektivní hry na ozvěnu zazpívat popěvky i říkadlové melodie v dvou a třítónovém rozsahu (sol-mi, la-sol-mi, sol-fa-mi, mi-re-do)* *S pomocí učitelky přiměřeně reagovat na střídání sólistů a skupin při zpěvu písní*	*Výrazněji uplatnit fantazii a vynalézavost při rytmizaci a melodizaci slovních skupin a říkadel v rozsahu 5—6 tónů, včetně rozloženého kvintakordu v ozvěnových hrách, doplňovacích hrách a ve zpěvním dialogu* *Pohotově reagovat na střídání zpěvu sólistů a skupin a na předehru, mezihru a dohru*

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Spojovat u dětí zpěv písní s pohybovými hrami, s hrou na tělo i s dětskými hudebními nástroji	**Spojovat u dětí zpěv s rytmizací, hrou na tělo, pohybem v prostoru i hrou na dětské hudební nástroje**	**Rozvíjet hudebnost dětí rozličnými formami práce s písní:** **— zpěv s doprovodem na dětské hudební nástroje,** **— pohybově vyjadřovat strukturu písně,** **— srovnávat písně různého charakteru**
	Umět zazpívat píseň na motivované slabiky, které pomáhají rozvíjet správné hlasové funkce (zpíváme jako kočičky — mňau, včelky bzz aj.)	*Zazpívat píseň na zvukomalebné slabiky a umět si část melodie jen představit* **(hra na ztracenou melodii)**
Vytvářet u dětí dovednost udržet dané tempo písně, nezpomalovat, nezrychlovat	**Upevňovat u dětí dovednost zpívat v různém tempu a s rozdílnou dynamikou**	**Podněcovat děti k porovnávání tempa a dynamiky v písních a k uplatňování těchto výrazových prostředků při zpěvu (zpívat pomalu, rychleji, zrychlovat, zpomalovat, tiše, nahlas, zesilovat, zeslabovat)** *Srovnávat stejné a rozdílné melodické postupy* **(vzestupnou a sestupnou řadu)** *v písních a spojovat jejich zpěv s jednoduchými pohyby ruky*

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Vytvářet příznivou atmosféru pro radostný, bezprostřední pěvecký projev		
Podněcovat děti ke zpěvu říkadlových melodií a písní v rozsahu 2—5 tónů v prostoru d_1 — a_1	Zpívat s dětmi říkadlové melodie a písně v rozsahu 2—6 tónů v prostoru c_1 — h_1	Zpívat s dětmi říkadlové melodie a písně v rozsahu 2—7 tónů (individuálně až 8 tónů) v prostoru c_1 — d_2
Zazpívat s oporou o hlas učitelky 3—5 říkadlových melodií a 3—4 písně s přiměřenými požadavky na intonační čistotu a rytmickou správnost	*Zazpívat 5—8 říkadlových melodií a 4—5 písní s vyššími nároky na intonační čistotu rytmickou a dynamickou správnost* *Zpívat s melodickým i harmonickým nástrojovým doprovodem, ale i bez doprovodu podle taktovacího gesta*	*Samostatně zazpívat 4—5 říkadlových melodií a 5—8 písní výrazně, přiměřeně intonačně čistě, rytmicky a dynamicky správně* *Pohotově reagovat na dirigentské gesto*
		Porovnávat s dětmi pěvecký projev s grafickou podobou melodie (obrázky na linkách) *Porovnávat tempo melodie a porozumět slovním podnětům: nahoru — dolů, výše — níže apod.*

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Činnosti instrumentální		
Seznamovat děti poslechem i vizuálně se souborem dětských hudebních nástrojů a postupně jim poskytovat možnost využít těchto nástrojů v hudebních činnostech		
Rozvíjet sluchovou citlivost pro barvu rytmických hudebních nástrojů a dovednost reagovat na ně pohybem (chůze podle bubínku apod.)	Upevňovat dovednost pohybem reagovat na charakteristický zvuk hudebního nástroje rytmického i melodického	*Poznávat další rytmické i melodické nástroje (např. činely, tympány, metalofón, zvonkohra, xylofon) a seznamovat se s technikou hry*
Vést děti k postupnému zacházení s jednoduchými dětskými hudebními nástroji (hračkami)	*Postupně si osvojovat správný způsob hry na dětský hudební nástroj* V hudebně pohybových hrách a cvičeních využívat dětských bicích nástrojů i při další práci s textem a písní	*Pokoušet se o vytváření doprovodů k písním, k hudebně pohybovým hrám a dramatizacím na dětském hudebním nástroji* Učit děti hrát předehru, mezihru a dohru
Poskytovat dětem možnost hrát si s hudebními hračkami a rytmickými nástroji, aby tak samy objevovaly zvuky a tóny	Instrumentální hrou učitelky i dětí obohacovat zpěv písní, rytmizaci říkadel, pohybové činnosti i hru na ozvěnu	Využívat dětské instrumentální hry v říkadlových melodiích, v hudebních hrách a pohybových činnostech

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
V návaznosti na hru na tělo a pohyb v prostoru vést děti ke hře na dětské nástroje, rozvíjející smysl pro pravidelnou pulsaci (při práci se slovem, souslovím, říkadlem, při chůzi) *Umět postupně zacházet s dětskými hudebními nástroji a vyjádřit jimi pravidelnou pulzaci*	*Umět postupně využívat dětských rytmických nástrojů v těchto formách:* — *hra rytmu písně nebo říkadla, v němž se podle obsahu střídají dva různé nástroje,* — *hry jen určitých částí nebo motivů písně,* — *využití nástroje při hře na ozvěnu,* — *hra ostinálního „pochodového" rytmu*	*Při hře rytmických doprovodů písní vytvářet předehry, mezihry, dohry* *Umět vytvářet jednoduché formy ostinálních doprovodů písní na základě určitého rytmického nebo melodického motivu* Využít instrumentální hry k navození příjemné atmosféry a k vyvolání aktivní spoluúčasti dětí při objevování nových podob písní a hudebně pohybových forem
	Činnosti hudebně pohybové	
V pohybových hrách s říkadlem a písní (se zpěvem učitelky, případně s rytmickým nástrojem) podněcovat děti k rozvoji přirozených pohybů (chůze, běh) a pravidelným motivovaným pohybům paží, hlavy a trupu	Spojovat zpěv písní, hudebně pohybové hry a rytmizaci říkadel s pohybovým vyjádřením rytmu (hra na tělo, instrumentální hra)	Upevňovat rytmické cítění pohybovými prvky v písni, při rytmizaci říkadel a rytmicko melodických ozvěnových a doplňovacích hrách Využít vlastní instrumentální hry dětí k doprovodu chůze i jiných pohybů

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Osvojit si pravidelnou rytmickou pulzaci v sudém taktu v pohybu s hudebním doprovodem		*Umět vyjádřit hudbu přirozeným dětským kultivovaným pohybem*
	Při zpěvu písní a rytmizaci říkadel rozvíjet smysl pro třídobost a dovednost vyjádřit ji hrou na tělo i motivovanými pohyby	
Vytvářet podmínky pro osvojování výrazových prostředků hudby pohybem		Na základě dříve získaných zkušeností podněcovat děti k elementární pohybové improvizaci
Učit děti všímat si výškových rozdílů zpěvem motivů i pohybem podle zvuku kontrastních nástrojů (triangl, bubínek, flétna, klavír)	Upevňovat dovednost charakteristickým pohybem zachytit tempo a výraz skladeb do pochodu, běhu, ukolébavky	Vést děti k dovednosti pohybem vyjádřit postup melodie (stoupání, klesání) i náladu písně a skladby (vesele — smutně)
	Umět pohybově vyjádřit charakter (tempo, výraz) *skladby* (např. pochod, běh, ukolébavku)	*Umět vyjádřit pohybem postup melodie* (stoupání, klesání) *a náladu písně nebo skladby* (vesele, smutně)
Doprovázet přirozené pohyby dětí jednoduchým nástrojovým doprovodem, postupně je vést k dodržování přesnějšího rytmu	Doprovázet pohyby dětí jednoduchým nástrojovým doprovodem a zvyšovat nároky na soulad pohybů s hudbou při změně rytmu, tempa, dynamiky a výšky	

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Dodržovat rychlé a pomalé tempo hudby při chůzi a běhu	*Vystihnout hravými pohyby* (tleskáním, podupy, poskoky) i *tanečními kroky* (různé druhy chůze, běh, krok přísunný stranou, cval vpřed, cval stranou) *s náčiním i bez náčiní, rytmus, tempo, dynamiku písní a tanečních her*	*Umět uplatnit v hudebně pohybových hrách a dětských tanečních hrách další taneční prvky* (cvalové poskoky, poskočný krok, otočky, zátočky, úklony aj.)
Vést děti k dovednosti pohybově vyjádřit dynamické kontrasty (silně — slabě)	Zdokonalovat pohybovou reakci dětí na změnu hudebního doprovodu: chůze — běh, bez akcentů — s akcenty, motivovaný rychlý a pomalý pohyb	Zvyšovat u dětí nároky na soulad pohybů s hudbou při změnách tempa, výšky, při zesilování, zeslabování, zrychlování a zpomalování hudebního doprovodu
Umět vyjádřit pohybem výrazné dynamické kontrasty	*Umět reagovat pohybem na změnu hudebního doprovodu*	*Pohotově reagovat odpovídajícím a ladným pohybem na změnu tempa, rytmu, výšky a intenzity hudebního doprovodu*
Zvyšovat vnitřní zaujetí dětí na pohyb zapojováním pohybových prvků s určitou představou. Vést děti systematicky k přirozenému a kultivovanému hudebně pohybovému projevu		
Přirozeně a radostně prožívat hudebně pohybový projev s přiměřenými požadavky na pohybové vyjádření základních výrazových prostředků hudby		

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
	Činnosti poslechové	
Sluchová výchova **Rozvíjet hudební sluch dětí, zdokonalovat jeho rozlišovací schopnosti a vytvářet podmínky pro vznik hudebních představ**		
Učit děti poznávat zvuky v přírodě a pomocí citoslovců je napodobovat	*Rozlišovat a napodobovat nehudební zvuky a znovu poznávat hudební nástroje, s nimiž byly děti seznámeny v nejmladší skupině*	Prohlubovat sluchové vnímání dětí a rozvíjet citlivost pro zvukový prostor
Využívat zvuků v přírodě, popěvků a písní ke sluchovým hrám, ve kterých děti rozlišují motivy ve vysoké a nízké poloze ve velkých kontrastech a pohybem vyjadřují nahoře — dole	Vést děti i nadále k rozlišování výraznějších rozdílů v dynamice, výšce a délce hraných motivů a tónů a dovednosti pohybem je vyjádřit	Postupně zvyšovat nároky na schopnost dětí rozlišovat i menší kontrastní rozdíly
Postupně rozlišovat základní dynamický kontrast tiše — hlasitě v mluvě, ve zpěvu i ve zvucích kolem nás		*Umět rozlišovat i menší kontrastní rozdíly v hudbě*
Umět s pomocí učitelky pohybem reagovat na rychlé a pomalé tempo hudby, na dynamický kontrast tiše — nahlas	*Umět pohotověji samostatně pohybem reagovat na změny tempa a dynamiky*	*Ve spojení s pohybem sledovat postup melodie, chápat a rozlišovat jemnější rozdíly dynamiky a tempa*

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Vést děti k poznávání různých písní zpívaných beze slov nebo hraných na hudební nástroj	*Poznat známou píseň podle předehrané melodie nebo zazpívaného úryvku*	*Poznat známé písně a instrumentální skladby podle charakteristických melodických, rytmických nebo jinak charakteristických částí* *Umět poznávat písně se stejnou hudební charakteristikou, podobným obsahem, stejnými melodickými postupy* Spojovat akustickou a vizuální představu pohybu melodie v hrách, v nichž děti k zobrazeným motivům (stupínky, různě vysoko zavěšené balónky apod.) přiřazují stejné nebo podobné melodické úryvky a začátky písní Vést děti k vyjádření postupu melodie nebo střídání krátkých a dlouhých hodnot pohybem ruky v prostoru i ke grafickému záznamu čarami a vlnovkami

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
Poslech zpěvu a hudby		
Zaujmout dětskou pozornost zpěvem písní a hrou na hudební nástroj	Rozvíjet aktivní formy poslechu a vést postupně děti k soustředěnému vnímání písní a instrumentálních skladeb v živém provedení i přiměřené reprodukované hudby	
Umožnit dětem poznání krátkých, žertovných, optimistických písní s tematikou o zvířatech, dětech, rodině, lidské činnosti apod.	V návaznosti na předchozí poslechové zkušenosti zpívat dětem písně rozličného charakteru (veselé, příležitostné) a druhu (taneční, pochodové)	Zpívat dětem písně a předkládat k poslechu hudební skladby rozličného charakteru, různých druhů *Umět rozlišit pochod, tanec, ukolébavku, hudbu veselou, smutnou, slavnostní*
Vést děti k objevování pěkných seskupení tónů a k poznání, že některé melodie jsou vyšší, jiné nižší nebo silnější, jiné slabší	Sluchově i zpěvem písní rozlišovat skladby a písně různého tempa — do pochodu, běhu, k ukolébání. Upevňovat tuto diferenciaci v pohybu s hudbou	Vést děti k hlubšímu pronikání do poslechových skladeb prostřednictvím známých výrazových prostředků, s nimiž děti pracují v jiných hudebních činnostech (melodie, tempo, dynamika, barva)
Při poslechu instrumentálních skladeb přibližovat dětem barvu tónů a charakteristické možnosti hudebních nástrojů (zobcová flétna, klavír, bubínek, housle aj.)	Příležitostně zařazovat k poslechu charakteristické instrumentální skladby, v nichž dominuje některý z výrazových prostředků hudby (rytmický či melodický prvek, tempo, zvukomalebné prostředky, typický hudební nástroj)	Učit děti rozlišovat další hudební nástroje (např. formou návštěvy LŠU) a obohacovat poznání dětí citlivým výběrem jednoduchých písňových útvarů (pro sólový zpěv, případně dětský sbor s instrumentálním doprovodem)

3—4 roky	4—5 let	5—6 let
		a charakteristických instrumentálních (sólových i orchestrálních) skladeb
Umět pozorně naslouchat zpěvu učitelky a její sólové hře na hudební nástroj	*Pozorně sledovat i reprodukovanou hudbu a poznat daný výrazový prostředek*	*Určit, který hudební nástroj hraje v poslechové skladbě a zvolit k charakteristické skladbě vhodný pohyb*
	Vést děti k soustředěnému poslechu a podněcovat je k vyjádření pocitů z hudby slovem, pohybem i zpěvem hudebně nebo obsahově odpovídajících písní	Poskytovat dětem příležitost vyjádřit přiměřenou formou pocity z poslechové skladby slovem, pohybem, hrou na dětské nástroje, výtvarným projevem

Úvod

Výtvarné činnosti představují jednu z forem, jimiž si dítě osvojuje okolní skutečnosti, hmotný svět, a na nichž si vyjasňuje souvislosti a vztahy mezi lidmi a věcmi. Z hlediska rozvíjející se dětské psychiky je důležité, jak těsně souvisí výtvarná činnost se základními duševními funkcemi, s vnímáním, představivostí, myšlením i cítěním.

Jedním z hlavních cílů výtvarné výchovy je vypěstovat senzibilní, vnímavý a hodnotící vztah k okolí, k přírodě, k předmětům denní potřeby i k výtvarnému umění. Rozvíjet u dítěte elementární grafickou zručnost před jeho vstupem do základní školy pak znamená značně mu usnadnit počáteční výuku psaní.

Úkoly výtvarné výchovy jsou rozpracovány do dvou základních okruhů:

— *výtvarné vyjadřování představ* (zahrnuje kreslení, malování, modelování, plošné a prostorové vytváření a konstruování),

— *výchova smyslu pro životní prostředí a výtvarné umění*. V této části se výtvarná výchova těsně dotýká dalších výchovných složek, zejména výchovy rozumové, a proto je třeba, aby učitelka ve svém pedagogickém působení spojovala záměrně hlediska estetické a poznávací.

Výtvarná činnost se často uplatňuje po předchozím pedagogickém působení, během něhož dítě získalo nové poznatky a dojmy. Individuální tvořivá práce se někdy spojuje s kolektivní prací celé skupiny dětí a její hodnota se tím zvyšuje. Zároveň vede radostná, tvořivá činnost dítěte k uvolnění se, k aktivní regeneraci duševních sil, k posílení sebevědomí.

Zvláštní místo připadá přitom hře, která ovšem nemá předem stanovená pravidla, ale má spíše charakter experimentování s materiálem, s nástroji a často i s představami. Samo výtvarné zobrazení představ (kreslení, malování, modelování) se nikdy neobejde bez učitelčiny snahy o plnost a barvitost dětského prožitku světa a bez účinné pedagogické motivace.

Cílem zobrazování nemůže být optická shoda výtvoru se skutečností (např. v proporcích, v barvě). Proto vazba výtvoru na nové rozumové poznatky nemůže být chápána zúženě. Emocionální vztah k zobrazovanému vede často k výtvarné nadsázce, k tomu, co nezasvěcený pozorovatel může považovat za deformaci apod. Učitelka si musí těchto skutečností být vědoma a hodnotit dětské práce na základě dobrých psychologických znalostí.

Výsledky výtvarně výchovné práce se projevují v celkové aktivitě dítěte, v jeho schopnosti tvořivé reakce na dané podněty, v zájmu o přírodu a umění, v potřebě zaujímat estetické hodnotící stanovisko k běžným věcem, k jednání druhých nebo svému vlastnímu.

Příloha 2: Vzdělávací oblasti v Rámcově vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání

5. Vzdělávací oblasti

Jednotlivé vzdělávací oblasti jsou zpracovány tak, aby byly pro pedagoga srozumitelné a aby s jejich obsahem mohl dále pracovat. Každá oblast zahrnuje tyto vzájemně propojené kategorie: **dílčí cíle (záměry), vzdělávací nabídku a očekávané výstupy (předpokládané výsledky).**

Dílčí cíle vyjadřují, co by měl pedagog v průběhu předškolního vzdělávání sledovat, co by měl u dítěte podporovat.

Vzdělávací nabídka jako **prostředek vzdělávání** představuje ve svém celku soubor (souhrn) **praktických i intelektových činností, popř. příležitostí**, vhodných k naplňování cílů a k dosahování výstupů. Pedagog by měl ve své praxi (tzn. při práci ve třídě) tuto nabídku respektovat a tvůrčím způsobem ji konkretizovat tak, aby nabízené činnosti byly mnohostranné a maximálně pestré a svou úrovní odpovídaly konkrétním možnostem a potřebám dětí.

5.1 Dítě a jeho tělo

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti biologické je stimulovat a podporovat růst a neurosvalový vývoj dítěte, podporovat jeho fyzickou pohodu, zlepšovat jeho tělesnou zdatnost i pohybovou a zdravotní kulturu, podporovat rozvoj jeho pohybových i manipulačních dovedností, učit je sebeobslužným dovednostem a vést je k zdravým životním návykům a postojům.

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- uvědomění si vlastního těla
- rozvoj pohybových schopností a zdokonalování dovedností v oblasti hrubé i jemné motoriky (koordinace a rozsah pohybu, dýchání, koordinace ruky a oka apod.), ovládání pohybového aparátu a tělesných funkcí
- rozvoj a užívání všech smyslů
- rozvoj fyzické i psychické zdatnosti
- osvojení si věku přiměřených praktických dovedností
- osvojení si poznatků o těle a jeho zdraví, o pohybových činnostech a jejich kvalitě
- osvojení si poznatků a dovedností důležitých k podpoře zdraví, bezpečí, osobní pohody i pohody prostředí
- vytváření zdravých životních návyků a postojů jako základů zdravého životního stylu

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- lokomoční pohybové činnosti (chůze, běh, skoky a poskoky, lezení), nelokomoční pohybové činnosti (změny poloh a pohybů těla na místě) a jiné činnosti (základní gymnastika, turistika, sezónní činnosti, míčové hry apod.)
- manipulační činnosti a jednoduché úkony s předměty, pomůckami, nástroji, náčiním, materiálem; činnosti seznamující děti s věcmi, které je obklopují a jejich praktickým používáním
- zdravotně zaměřené činnosti (vyrovnávací, protahovací, uvolňovací, dechová, relaxační cvičení)

Výzkumný ústav pedagogický v Praze Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004

- jednoduché pracovní a sebeobslužné činnosti v oblasti osobní hygieny, stolování, oblékání, úklidu, úpravy prostředí apod.
- činnosti zaměřené k poznávání lidského těla a jeho částí
- příležitosti a činnosti směřující k ochraně zdraví, osobního bezpečí a vytváření zdravých životních návyků
- činnosti relaxační a odpočinkové, zajišťující zdravou atmosféru a pohodu prostředí
- příležitosti a činnosti směřující k prevenci úrazů (hrozících při hrách, pohybových činnostech a dopravních situacích, při setkávání s cizími lidmi), k prevenci nemoci, nezdravých návyků a závislostí

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- zachovávat správné držení těla
- zvládnout základní pohybové dovednosti a prostorovou orientaci, běžné způsoby pohybu v různém prostředí (zvládat překážky, házet a chytat míč, užívat různé náčiní, pohybovat se ve skupině dětí, pohybovat se na sněhu, ledu, ve vodě, v písku)
- koordinovat lokomoci a další polohy a pohyby těla, sladit pohyb s rytmem a hudbou
- vědomě napodobit jednoduchý pohyb podle vzoru a přizpůsobit jej podle pokynu
- ovládat dechové svalstvo, sladit pohyb se zpěvem
- vnímat a rozlišovat pomocí všech smyslů (sluchově rozlišovat zvuky a tóny, zrakově rozlišovat tvary předmětů a jiné specifické znaky, rozlišovat vůně, chutě, vnímat hmatem apod.)
- ovládat koordinaci ruky a oka, zvládat jemnou motoriku (zacházet s předměty denní potřeby, s drobnými pomůckami, s nástroji, náčiním a materiálem, zacházet s grafickým a výtvarným materiálem, např. s tužkami, barvami, nůžkami, papírem, modelovací hmotou, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji apod.)
- zvládnout sebeobsluhu, uplatňovat základní kulturně hygienické a zdravotně preventivní návyky (starat se o osobní hygienu, přijímat stravu a tekutinu, umět stolovat, postarat se o sebe a své osobní věci, oblékat se, svlékat, obouvat apod.)
- zvládat jednoduchou obsluhu a pracovní úkony (postarat se o hračky, pomůcky, uklidit po sobě, udržovat pořádek, zvládat jednoduché úklidové práce, práce na zahradě apod.)
- pojmenovat části těla, některé orgány (včetně pohlavních), znát jejich funkce, mít povědomí o těle a jeho vývoji, (o narození, růstu těla a jeho proměnách), znát základní pojmy užívané ve spojení se zdravím, s pohybem a sportem
- rozlišovat, co prospívá zdraví a co mu škodí; chovat se tak, aby v situacích pro dítě běžných a jemu známých neohrožovalo zdraví, bezpečí a pohodu svou ani druhých
- mít povědomí o významu péče o čistotu a zdraví, o významu aktivního pohybu a zdravé výživy
- mít povědomí o některých způsobech ochrany osobního zdraví a bezpečí a o tom, kde v případě potřeby hledat pomoc (kam se obrátit, koho přivolat, jakým způsobem apod.)
- zacházet s běžnými předměty denní potřeby, hračkami, pomůckami, drobnými nástroji, sportovním náčiním a nářadím, výtvarnými pomůckami a materiály, jednoduchými hudebními

5.2. Dítě a jeho psychika

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti psychologické je podporovat duševní pohodu, psychickou zdatnost a odolnost dítěte, rozvoj jeho intelektu, řeči a jazyka, poznávacích procesů a funkcí, jeho citů i vůle, stejně tak i jeho sebepojetí a sebenahlížení, jeho kreativity a sebevyjádření, stimulovat osvojování a rozvoj jeho vzdělávacích dovedností a povzbuzovat je v dalším rozvoji, poznávání a učení.

Tato oblast zahrnuje tři „podoblasti": 5.2.1 Jazyk a řeč, 5.2.2 Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace, 5.2.3 Sebepojetí, city a vůle.

5.2.1 Jazyk a řeč

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- rozvoj řečových schopností a jazykových dovedností receptivních (vnímání, naslouchání, porozumění) i produktivních (výslovnosti, vytváření pojmů, mluvního projevu, vyjadřování)
- rozvoj komunikativních dovedností (verbálních i neverbálních) a kultivovaného projevu
- osvojení si některých poznatků a dovedností, které předcházejí čtení i psaní, rozvoj zájmu o psanou podobu jazyka i další formy sdělení verbální i neverbální (výtvarné, hudební, pohybové, dramatické)

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- artikulační, řečové, sluchové a rytmické hry, hry se slovy, slovní hádanky, vokální činnosti
- společné diskuse, rozhovory, individuální a skupinová konverzace (vyprávění zážitků, příběhů, vyprávění podle skutečnosti i podle obrazového materiálu, podle vlastní fantazie, sdělování slyšeného druhým apod.)
- komentování zážitků a aktivit, vyřizování vzkazů a zpráv
- samostatný slovní projev na určité téma
- poslech čtených či vyprávěných pohádek a příběhů, sledování filmových a divadelních pohádek a příběhů
- vyprávění toho, co dítě slyšelo nebo co shlédlo
- přednes, recitace, dramatizace, zpěv
- grafické napodobování symbolů, tvarů, čísel, písmen
- prohlížení a „čtení" knížek
- hry a činnosti zaměřené k poznávání a rozlišování zvuků, užívání gest
- činnosti a příležitosti seznamující děti s různými sdělovacími prostředky (noviny, časopisy, knihy, audiovizuální technika)

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- správně vyslovovat, ovládat dech, tempo i intonaci řeči
- pojmenovat většinu toho, čím je obklopeno
- vyjadřovat samostatně a smysluplně myšlenky, nápady, pocity, mínění a úsudky ve vhodně zformulovaných větách
- vést rozhovor (naslouchat druhým, vyčkat, až druhý dokončí myšlenku, sledovat řečníka i obsah, ptát se)
- domluvit se slovy i gesty, improvizovat
- porozumět slyšenému (zachytit hlavní myšlenku příběhu, sledovat děj a zopakovat jej ve správných větách)

Výzkumný ústav pedagogický v Praze Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004

- formulovat otázky, odpovídat, hodnotit slovní výkony, slovně reagovat
- učit se nová slova a aktivně je používat (ptát se na slova, kterým nerozumí)
- naučit se zpaměti krátké texty (reprodukovat říkanky, písničky, pohádky, zvládnout jednoduchou dramatickou úlohu apod.)
- sledovat a vyprávět příběh, pohádku
- popsat situaci (skutečnou, podle obrázku)
- chápat slovní vtip a humor
- sluchově rozlišovat začáteční a koncové slabiky a hlásky ve slovech
- utvořit jednoduchý rým
- poznat a vymyslet jednoduchá synonyma, homonyma a antonyma
- rozlišovat některé obrazné symboly (piktogramy, orientační a dopravní značky, označení nebezpečí apod.) a porozumět jejich významu i jejich komunikativní funkci
- sledovat očima zleva doprava
- poznat některá písmena a číslice, popř. slova
- poznat napsané své jméno
- projevovat zájem o knížky, soustředěně poslouchat četbu, hudbu, sledovat divadlo, film, užívat telefon

5.2.2 Poznávací schopnosti a funkce, představivost a fantazie, myšlenkové operace

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- rozvoj, zpřesňování a kultivace smyslového vnímání, přechod od konkrétně názorného myšlení k myšlení slovně-logickému (pojmovému), rozvoj paměti a pozornosti, přechod od bezděčných forem těchto funkcí k úmyslným, rozvoj a kultivace představivosti a fantazie
- rozvoj tvořivosti (tvořivého myšlení, řešení problémů, tvořivého sebevyjádření)
- posilování přirozených poznávacích citů (zvídavosti, zájmu, radosti z objevování apod.)
- vytváření pozitivního vztahu k intelektuálním činnostem a k učení, podpora a rozvoj zájmu o učení
- osvojení si elementárních poznatků o znakových systémech a jejich funkci (abeceda, čísla)
- vytváření základů pro práci s informacemi

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- přímé pozorování přírodních, kulturních i technických objektů i jevů v okolí dítěte, rozhovor o výsledku pozorování
- záměrné pozorování běžných objektů a předmětů, určování a pojmenovávání jejich vlastností (velikost, barva, tvar, materiál, dotek, chuť, vůně, zvuky), jejich charakteristických znaků a funkcí
- motivovaná manipulace s předměty, zkoumání jejich vlastností
- konkrétní operace s materiálem (třídění, přiřazování, uspořádání, odhad, porovnávání apod.)
- spontánní hra, volné hry a experimenty s materiálem a předměty
- smyslové hry, nejrůznější činnosti zaměřené na rozvoj a cvičení postřehu a vnímání, zrakové a sluchové paměti, koncentrace pozornosti apod.

- námětové hry a činnosti
- hry nejrůznějšího zaměření podporující tvořivost, představivost a fantazii (kognitivní, imaginativní, výtvarné, konstruktivní, hudební, taneční či dramatické aktivity)
- řešení myšlenkových i praktických problémů, hledání různých možností a variant
- hry a činnosti zaměřené ke cvičení různých forem paměti (mechanické a logické, obrazné a pojmové)
- činnosti zaměřené k vytváření (chápání) pojmů a osvojování poznatků (vysvětlování, objasňování, odpovědi na otázky, práce s knihou, s obrazovým materiálem, s médii apod.)
- činnosti zaměřené na poznávání jednoduchých obrazně znakových systémů (písmena, číslice, piktogramy, značky, symboly, obrazce)
- hry a praktické úkony procvičující orientaci v prostoru i v rovině
- činnosti zaměřené k seznamování se s elementárními číselnými a matematickými pojmy a jejich symbolikou (číselná řada, číslice, základní geometrické tvary, množství apod.) a jejich smysluplné praktické aplikaci
- činnosti zasvěcující dítě do časových pojmů a vztahů souvisejících s denním řádem, běžnými proměnami a vývojem a přibližující dítěti přirozené časové i logické posloupnosti dějů, příběhů, událostí apod.

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- vědomě využívat všech smyslů, záměrně pozorovat, postřehovat, všímat si (nového, změněného, chybějícího)
- záměrně se soustředit na činnost a udržet pozornost
- poznat a pojmenovat většinu toho, čím je obklopeno
- přemýšlet, vést jednoduché úvahy a to, o čem přemýšlí a uvažuje, také vyjádřit
- zaměřovat se na to, co je z poznávacího hlediska důležité (odhalovat podstatné znaky, vlastnosti předmětů, nacházet společné znaky, podobu a rozdíl, charakteristické rysy předmětů či jevů a vzájemné souvislosti mezi nimi)
- vnímat, že je zajímavé dozvídat se nové věci, využívat zkušeností k učení
- postupovat a učit se podle pokynů a instrukcí
- chápat základní číselné a matematické pojmy, elementární matematické souvislosti a podle potřeby je prakticky využívat (porovnávat, uspořádávat a třídit soubory předmětů podle určitého pravidla, orientovat se v elementárním počtu cca do šesti, chápat číselnou řadu v rozsahu první desítky, poznat více, stejně, méně, první, poslední apod.)
- chápat prostorové pojmy (vpravo, vlevo, dole, nahoře, uprostřed, za, pod, nad, u, vedle, mezi apod.), elementární časové pojmy (teď, dnes, včera, zítra, ráno, večer, jaro, léto, podzim, zima, rok), orientovat se v prostoru i v rovině, částečně se orientovat v čase
- naučit se nazpaměť krátké texty, úmyslně si zapamatovat a vybavit
- řešit problémy, úkoly a situace, myslet kreativně, předkládat „nápady"
- nalézat nová řešení nebo alternativní k běžným
- vyjadřovat svou představivost a fantazii v tvořivých činnostech (konstruktivních, výtvarných, hudebních, pohybových či dramatických) i ve slovních výpovědích k nim

Výzkumný ústav pedagogický v Praze Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004

5.2.3 Sebepojetí, city, vůle

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- poznávání sebe sama, rozvoj pozitivních citů ve vztahu k sobě (uvědomění si vlastní identity, získání sebevědomí, sebedůvěry, osobní spokojenosti)
- získání relativní citové samostatnosti
- rozvoj schopnosti sebeovládání
- rozvoj schopnosti citové vztahy vytvářet, rozvíjet je a city plně prožívat
- rozvoj poznatků, schopností a dovedností umožňujících pocity, získané dojmy a prožitky vyjádřit
- rozvoj a kultivace mravního i estetického vnímání, cítění a prožívání
- získání schopnosti záměrně řídit svoje chování a ovlivňovat vlastní situaci

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- spontánní hra
- činnosti zajišťující spokojenost a radost, činnosti vyvolávající veselí a pohodu
- činnosti přiměřené silám a schopnostem dítěte a úkoly s viditelným cílem a výsledkem, v nichž může být dítě úspěšné
- činnosti nejrůznějšího zaměření vyžadující (umožňující) samostatné vystupování, vyjadřování, obhajování vlastních názorů, rozhodování a sebehodnocení
- příležitosti a hry pro rozvoj vůle, vytrvalosti a sebeovládání
- cvičení organizačních dovedností
- estetické a tvůrčí aktivity (slovesné, výtvarné, dramatické, literární, hudební, pohybové a další)
- sledování pohádek a příběhů obohacujících citový život dítěte
- cvičení v projevování citů (zvláště kladných), v sebekontrole a v sebeovládání (zvláště emocí záporných, např. hněvu, zlosti, úzkosti apod.)
- hry na téma rodiny, přátelství apod.
- výlety do okolí (do přírody, návštěvy dětských kulturních akcí apod.)
- činnosti zaměřené k poznávání různých lidských vlastností; záměrné pozorování, čím se lidé mezi sebou liší (fyzické i psychické vlastnosti, dovednosti, schopnosti, city, vlastnosti dané pohlavními rozdíly, věkem, zeměpisným místem narození, jazykem) a v čem jsou si podobní
- dramatické činnosti (předvádění a napodobování různých typů chování člověka v různých situacích), mimické vyjadřování nálad (úsměv, pláč, hněv, zlobu, údiv, vážnost apod.)
- činnosti vedoucí dítě k identifikaci sebe sama a k odlišení od ostatních

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- odloučit se na určitou dobu od rodičů a blízkých, být aktivní i bez jejich opory
- uvědomovat si svou samostatnost, zaujímat vlastní názory a postoje a vyjadřovat je
- rozhodovat o svých činnostech
- ve známých a opakujících se situacích a v situacích, kterým rozumí, ovládat svoje city a přizpůsobovat jim své chování
- těšit se z hezkých a příjemných zážitků, z přírodních i kulturních krás i setkávání se s uměním
- zachytit a vyjádřit své prožitky (slovně, výtvarně, pomocí hudby, hudebně pohybovou či dramatickou improvizací apod.)

- vyjádřit souhlas i nesouhlas, říci „ne“ v situacích, které to vyžadují (v ohrožujících, nebezpečných či neznámých situacích), odmítnout se podílet na nedovolených či zakázaných činnostech apod.
- uvědomovat si své možnosti i limity (své silné i slabé stránky)
- přijímat pozitivní ocenění i svůj případný neúspěch a vyrovnat se s ním, učit se hodnotit svoje osobní pokroky
- prožívat radost ze zvládnutého a poznaného
- vyvinout volní úsilí, soustředit se na činnost a její dokončení
- respektovat předem vyjasněná a pochopená pravidla, přijímat vyjasněné a zdůvodněné povinnosti
- zorganizovat hru
- uvědomovat si příjemné a nepříjemné citové prožitky (lásku, soucítění, radost, spokojenost i strach, smutek, odmítání), rozlišovat citové projevy v důvěrném (rodinném) a cizím prostředí
- prožívat a dětským způsobem projevovat, co cítí (soucit, radost, náklonnost), snažit se ovládat své afektivní chování (odložit splnění svých osobních přání, zklidnit se, tlumit vztek, zlost, agresivitu apod.)
- být citlivé ve vztahu k živým bytostem, k přírodě i k věcem

5.3 Dítě a ten druhý

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v interpersonální oblasti je podporovat utváření vztahů dítěte k jinému dítěti či dospělému, posilovat, kultivovat a obohacovat jejich vzájemnou komunikaci a zajišťovat pohodu těchto vztahů.

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- seznamování s pravidly chování ve vztahu k druhému
- osvojení si elementárních poznatků, schopností a dovedností důležitých pro navazování a rozvíjení vztahů dítěte k druhým lidem
- posilování prosociálního chování ve vztahu k ostatním lidem (v rodině, v mateřské škole, v dětské herní skupině apod.)
- vytváření prosociálních postojů (rozvoj sociální citlivosti, tolerance, respektu, přizpůsobivosti apod.)
- rozvoj interaktivních a komunikativních dovedností verbálních i neverbálních
- rozvoj kooperativních dovedností
- ochrana osobního soukromí a bezpečí ve vztazích s druhými dětmi i dospělými

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- běžné verbální i neverbální komunikační aktivity dítěte s druhým dítětem i s dospělým
- sociální a interaktivní hry, hraní rolí, dramatické činnosti, hudební a hudebně pohybové hry, výtvarné hry a etudy
- společenské hry, společné aktivity nejrůznějšího zaměření
- kooperativní činnosti ve dvojicích, ve skupinkách
- společná setkávání, povídání, sdílení a aktivní naslouchání druhému
- aktivity podporující sbližování dětí

- aktivity podporující uvědomování si vztahů mezi lidmi (kamarádství, přátelství, vztahy mezi oběma pohlavími, úcta ke stáří apod.)
- hry, přirozené i modelové situace, při nichž se dítě učí přijímat a respektovat druhého
- činnosti zaměřené na porozumění pravidlům vzájemného soužití a chování, spolupodílení se na jejich tvorbě
- hry a činnosti, které vedou děti k ohleduplnosti k druhému, k ochotě rozdělit se s ním, půjčit hračku, střídat se, pomoci mu, ke schopnosti vyřešit vzájemný spor apod.
- činnosti zaměřené na poznávání sociálního prostředí, v němž dítě žije - rodina (funkce rodiny, členové rodiny a vztahy mezi nimi, život v rodině, rodina ve světě zvířat) - mateřská škola (prostředí, vztahy mezi dětmi i dospělými, kamarádi)
- hry a situace, kde se dítě učí chránit soukromí a bezpečí své i druhých
- četba, vyprávění a poslech pohádek a příběhů s etickým obsahem a poučením

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- navazovat kontakty s dospělým, kterému je svěřeno do péče, překonat stud, komunikovat s ním vhodným způsobem, respektovat ho
- porozumět běžným projevům vyjádření emocí a nálad
- přirozeně a bez zábran komunikovat s druhým dítětem, navazovat a udržovat dětská přátelství
- odmítnout komunikaci, která je mu nepříjemná
- uvědomovat si svá práva ve vztahu k druhému, přiznávat stejná práva druhým a respektovat je
- chápat, že všichni lidé (děti) mají stejnou hodnotu, přestože je každý jiný (jinak vypadá, jinak se chová, něco jiného umí či neumí apod.), že osobní, resp. osobnostní odlišnosti jsou přirozené
- uplatňovat své individuální potřeby, přání a práva s ohledem na druhého (obhajovat svůj postoj nebo názor, respektovat jiný postoj či názor), přijímat a uzavírat kompromisy, řešit konflikt dohodou
- spolupracovat s ostatními
- dodržovat dohodnutá a pochopená pravidla vzájemného soužití a chování doma, v mateřské škole, na veřejnosti, dodržovat herní pravidla
- respektovat potřeby jiného dítěte, dělit se s ním o hračky, pomůcky, pamlsky, rozdělit si úkol s jiným dítětem apod.
- vnímat, co si druhý přeje či potřebuje, vycházet mu vstříc (chovat se citlivě a ohleduplně k slabšímu či postiženému dítěti, mít ohled na druhého a soucítit s ním, nabídnout mu pomoc apod.)
- bránit se projevům násilí jiného dítěte, ubližování, ponižování apod.
- chovat se obezřetně při setkání s neznámými dětmi, staršími i dospělými jedinci, v případě potřeby požádat druhého o pomoc (pro sebe i pro jiné dítě)

5.4 Dítě a společnost

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v oblasti sociálně - kulturní je uvést dítě do společenství ostatních lidí a do pravidel soužití s ostatními, uvést je do světa materiálních i duchovních hodnot, do světa kultury a umění, pomoci dítěti osvojit si potřebné dovednosti, návyky i postoje a umožnit mu aktivně se podílet na utváření společenské pohody ve svém sociálním prostředí.

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- poznávání pravidel společenského soužití a jejich spoluvytváření v rámci přirozeného sociokulturního prostředí, porozumění základním projevům neverbální komunikace obvyklým v tomto prostředí
- rozvoj schopnosti žít ve společenství ostatních lidí (spolupracovat, spolupodílet se), přináležet k tomuto společenství (ke třídě, k rodině, k ostatním dětem) a vnímat a přijímat základní hodnoty v tomto společenství uznávané
- rozvoj základních kulturně společenských postojů, návyků a dovedností dítěte, rozvoj schopnosti projevovat se autenticky, chovat se autonomně, prosociálně a aktivně se přizpůsobovat společenskému prostředí a zvládat jeho změny
- vytvoření povědomí o mezilidských morálních hodnotách
- seznamování se světem lidí, kultury a umění, osvojení si základních poznatků o prostředí, v němž dítě žije
- vytváření povědomí o existenci ostatních kultur a národností
- vytvoření základů aktivních postojů ke světu, k životu, pozitivních vztahů ke kultuře a umění, rozvoj dovedností umožňujících tyto vztahy a postoje vyjadřovat a projevovat
- rozvoj společenského i estetického vkusu

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- běžné každodenní setkávání s pozitivními vzory vztahů a chování
- aktivity vhodné pro přirozenou adaptaci dítěte v prostředí mateřské školy
- spoluvytváření přiměřeného množství jasných a smysluplných pravidel soužití ve třídě
- různorodé společné hry a skupinové aktivity (námětové hry, dramatizace, konstruktivní a výtvarné projekty apod.) umožňující dětem spolupodílet se na jejich průběhu i výsledcích
- přípravy a realizace společných zábav a slavností (oslavy výročí, slavnosti v rámci zvyků a tradic, sportovní akce, kulturní programy apod.)
- tvůrčí činnosti slovesné, literární, dramatické, výtvarné, hudební, hudebně pohybové, dramatické apod. podněcující tvořivost a nápaditost dítěte, estetické vnímání i vyjadřování a tříbení vkusu
- receptivní slovesné, literární, výtvarné či dramatické činnosti (poslech pohádek, příběhů, veršů, hudebních skladeb a písní, sledování dramatizací, divadelních scének)
- setkávání se s literárním, dramatickým, výtvarným a hudebním uměním mimo mateřskou školu, návštěvy kulturních a uměleckých míst a akcí zajímavých pro předškolní dítě
- hry zaměřené k poznávání a rozlišování různých společenských rolí (dítě, dospělý, rodič, učitelka, žák, role dané pohlavím, profesní role, herní role) a osvojování si rolí, do nichž se dítě přirozeně dostává
- aktivity přibližující dítěti pravidla vzájemného styku (zdvořilost, ohleduplnost, tolerance, spolupráce) a mravní hodnoty (dobro, zlo, spravedlnost, pravda, upřímnost, otevřenost apod.) v jednání lidí
- hry a praktické činnosti uvádějící dítě do světa lidí, jejich občanského života a práce (využívání praktických ukázek z okolí dítěte, tematické hry seznamující dítě s různými druhy zaměstnání, řemesel a povolání, s různými pracovními činnostmi a pracovními předměty, praktická manipulace s některými pomůckami a nástroji, provádění jednoduchých pracovních úkonů a činností apod.)

- aktivity přibližující dítěti svět kultury a umění a umožňující mu poznat rozmanitost kultur (výtvarné, hudební a dramatické činnosti, sportovní aktivity, zábavy, účast dětí na kulturních akcích, návštěvy výstav, divadelních a filmových představení, využívání příležitostí seznamující dítě přirozeným způsobem s různými tradicemi a zvyky běžnými v jeho kulturním prostředí apod.)

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- uplatňovat návyky v základních formách společenského chování ve styku s dospělými i s dětmi (zdravit známé děti i dospělé, rozloučit se, poprosit, poděkovat, vzít si slovo až když druhý domluví, požádat o pomoc, vyslechnout sdělení, uposlechnout pokyn apod.)
- pochopit, že každý má ve společenství (v rodině, ve třídě, v herní skupině) svou roli, podle které je třeba se chovat
- chovat se a jednat na základě vlastních pohnutek a zároveň s ohledem na druhé
- začlenit se do třídy a zařadit se mezi své vrstevníky, respektovat jejich rozdílné vlastnosti, schopnosti a dovednosti
- porozumět běžným neverbálním projevům citových prožitků a nálad druhých
- adaptovat se na život ve škole, aktivně zvládat požadavky plynoucí z prostředí školy i jeho běžných proměn (vnímat základní pravidla jednání ve skupině, podílet se na nich a řídit se jimi, podřídit se rozhodnutí skupiny, přizpůsobit se společnému programu, spolupracovat, přijímat autoritu) a spoluvytvářet v tomto společenství prostředí pohody
- vyjednávat s dětmi i dospělými ve svém okolí, domluvit se na společném řešení (v jednoduchých situacích samostatně, jinak s pomocí)
- utvořit si základní dětskou představu o pravidlech chování a společenských normách, co je v souladu s nimi a co proti nim a ve vývojově odpovídajících situacích se podle této představy chovat (doma, v mateřské škole i na veřejnosti)
- chovat se zdvořile, přistupovat k druhým lidem, k dospělým i k dětem, bez předsudků, s úctou k jejich osobě, vážit si jejich práce a úsilí
- dodržovat pravidla her a jiných činností, jednat spravedlivě, hrát fair
- uvědomovat si, že ne všichni lidé respektují pravidla chování, že se mohou chovat neočekávaně, proti pravidlům, a tím ohrožovat pohodu i bezpečí druhých; odmítat společensky nežádoucí chování (např. lež, nespravedlnost, ubližování, lhostejnost či agresivitu), chránit se před ním a v rámci svých možností se bránit jeho důsledkům (vyhýbat se komunikaci s lidmi, kteří se takto chovají)
- zacházet šetrně s vlastními i cizími pomůckami, hračkami, věcmi denní potřeby, s knížkami, s penězi apod.
- vnímat umělecké a kulturní podněty, pozorně poslouchat, sledovat se zájmem literární, dramatické či hudební představení a hodnotit svoje zážitky (říci, co bylo zajímavé, co je zaujalo)
- zachycovat skutečnosti ze svého okolí a vyjadřovat své představy pomocí různých výtvarných dovedností a technik (kreslit, používat barvy, modelovat, konstruovat, tvořit z papíru, tvořit a vyrábět z různých jiných materiálů, z přírodnin aj.)
- vyjadřovat se prostřednictvím hudebních a hudebně pohybových činností, zvládat základní hudební dovednosti vokální i instrumentální (zazpívat píseň, zacházet s jednoduchými hudebními nástroji, sledovat a rozlišovat rytmus)

5.5 Dítě a svět

Záměrem vzdělávacího úsilí pedagoga v environmentální oblasti je založit u dítěte elementární povědomí o okolním světě a jeho dění, o vlivu člověka na životní prostředí – počínaje nejbližším okolím a konče globálními problémy celosvětového dosahu – a vytvořit elementární základy pro otevřený a odpovědný postoj dítěte (člověka) k životnímu prostředí.

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu
- vytváření elementárního povědomí o širším přírodním, kulturním i technickém prostředí, o jejich rozmanitosti, vývoji a neustálých proměnách
- poznávání jiných kultur
- pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit
- osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy
- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
- rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám
- vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společností, planetou Zemí

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- přirozené pozorování blízkého prostředí a života v něm, okolní přírody, kulturních i technických objektů, vycházky do okolí, výlety
- aktivity zaměřené k získávání praktické orientace v obci (vycházky do ulic, návštěvy obchodů, návštěvy důležitých institucí, budov a dalších pro dítě významných objektů)
- sledování událostí v obci a účast na akcích, které jsou pro dítě zajímavé
- poučení o možných nebezpečných situacích a dítěti dostupných způsobech, jak se chránit (dopravní situace, manipulace s některými předměty a přístroji, kontakt se zvířaty, léky, jedovaté rostliny, běžné chemické látky, technické přístroje, objekty a jevy, požár, povodeň a jiné nebezpečné situace a další nepříznivé přírodní a povětrnostní jevy), využívání praktických ukázek varujících dítě před nebezpečím
- hry a aktivity na téma dopravy, cvičení bezpečného chování v dopravních situacích, kterých se dítě běžně účastní, praktický nácvik bezpečného chování v některých dalších situacích, které mohou nastat
- praktické užívání technických přístrojů, hraček a dalších předmětů a pomůcek, se kterými se dítě běžně setkává
- přirozené i zprostředkované poznávání přírodního okolí, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (příroda živá i neživá, přírodní jevy a děje, rostliny, živočichové, krajina a její ráz, podnebí, počasí, ovzduší, roční období)
- práce s literárními texty, s obrazovým materiálem, využívání encyklopedií a dalších médií
- kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění, poslech, objevování)

Výzkumný ústav pedagogický v Praze Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání 2004

- praktické činnosti, na jejichž základě se dítě seznamuje s různými přírodními i umělými látkami a materiály ve svém okolí a jejichž prostřednictvím získává zkušenosti s jejich vlastnostmi (praktické pokusy, zkoumání, manipulace s různými materiály a surovinami)
- využívání přirozených podnětů, situací a praktických ukázek v životě a okolí dítěte k seznamování dítěte s elementárními dítěti srozumitelnými reáliemi o naší republice
- pozorování životních podmínek a stavu životního prostředí, poznávání ekosystémů (les, louka, rybník apod.)
- ekologicky motivované hrové aktivity (ekohry)
- smysluplné činnosti přispívající k péči o životní prostředí a okolní krajinu, pracovní činnosti, pěstitelské a chovatelské činnosti, činnosti zaměřené k péči o školní prostředí, školní zahradu a blízké okolí

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- orientovat se bezpečně ve známém prostředí i v životě tohoto prostředí (doma, v budově mateřské školy, v blízkém okolí)
- zvládat běžné činnosti a požadavky na dítě kladené i jednoduché praktické situace, které se doma a v mateřské škole opakují, chovat se přiměřeně a bezpečně doma i na veřejnosti (na ulici, na hřišti, v obchodě, u lékaře apod.)
- uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat, a mít povědomí o tom, jak se prakticky chránit (vědět, jak se nebezpečí vyhnout, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc)
- osvojit si elementární poznatky o okolním prostředí, které jsou dítěti blízké, pro ně smysluplné a přínosné, zajímavé a jemu pochopitelné a využitelné pro další učení a životní praxi
- mít povědomí o širším společenském, věcném, přírodním, kulturním i technickém prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností a dostupných praktických ukázek v okolí dítěte
- vnímat, že svět má svůj řád, že je rozmanitý a pozoruhodný, nekonečně pestrý a různorodý - jak svět přírody, tak i svět lidí (mít elementární povědomí o existenci různých národů a kultur, různých zemích, o planetě Zemi, vesmíru apod.)
- všímat si změn a dění v nejbližším okolí
- porozumět, že změny jsou přirozené a samozřejmé (všechno kolem se mění, vyvíjí, pohybuje a proměňuje a že s těmito změnami je třeba v životě počítat), přizpůsobovat se běžně proměnlivým okolnostem doma i v mateřské škole
- mít povědomí o významu životního prostředí (přírody i společnosti) pro člověka, uvědomovat si, že způsobem, jakým se dítě i ostatní v jeho okolí chovají, ovlivňují vlastní zdraví i životní prostředí
- rozlišovat aktivity, které mohou zdraví okolního prostředí podporovat a které je mohou poškozovat, všímat si nepořádků a škod, upozornit na ně
- pomáhat pečovat o okolní životní prostředí (dbát o pořádek a čistotu, nakládat vhodným způsobem s odpady, starat se o rostliny, spoluvytvářet pohodu prostředí, chránit přírodu v okolí, živé tvory apod.)

Rizika (co ohrožuje úspěch vzdělávacích záměrů pedagoga)

- nedostatek příležitostí vidět a vnímat svět v jeho pestrosti a změně, v jeho dění a řádu
- nedostatečné a nepřiměřené informace, nedostatečné, nepravdivé nebo žádné odpovědi na otázky dětí

Příloha 3: Příklad vyplněného a opraveného dotazníku – 1. část

19.12.2010 (21)

Dotazník pro děti předškolního věku MŠ

Mateřská škola: U NOVÉ ŠKOLY 637

Počet dětí ve skupině: 23

Jméno paní učitelky: DANA ŽÁKOVÁ

1. část - odpovídá paní učitelka

40 b. **a) Kolik minut / hodin týdně se věnujete s dětmi zpěvu?** 100 MIN +

0 b. **b) Mají děti možnost ve školce navštěvovat hudební / pěvecký kroužek?** ~~Ano~~ – Ne

21 b. **c) Jaké pomůcky jsou Vám ke zpívání k dispozici? (Např. klavír, kytara, Orffovy nástroje, magnetofon, zpěvníky...** FLÉTNU, BONGA, ALT-ZVONKOVRA.

15 b. **d) Kolik písniček se průměrně naučí předškolní děti ve Vaší třídě za jeden rok?** 30

e) Zaškrtněte, které hudební úkoly s dětmi procvičujete:

20 b.

- napodobovat hlasem jednotlivá zvířata a zvuky z přírody ✓
- procvičování správného dýchání a frázování ✓
- zpívání samostatně i ve skupině ✓
- hraní na jednoduché bicí nástroje ✓
- rozeznávání jednotlivých hudebních nástrojů podle sluchu ✓
- rytmické vytleskávání písní a říkadlových melodií ✓
- hýbání celým tělem do rytmu, hudebně pohybové hry ✓
- poskoky, chůze do rytmu, otočky, úklony, jednoduché taneční kroky ✓
- pohybová improvizace na hudbu ✓
- rozeznání dur / moll ✓

96 b.

f) Vypište písničky, které tvoří současný pěvecký repertoár dětí:

Lidové:

ŠEL TUDY
KALAMAJKA
JEDNA, DVĚ TŘI.. PĚT
POŠTOVSKÝ PANÁČEK
POD NAŠÍM OKÝNKEM
BUDE ZIMA, BUDE MRÁZ
JÁ JSEM Z KUTNÉ HORY
JÁ JSEM MUZIKANT
KDYŽ JSEM JÁ SLOUDIL
KOULELO SE
NA TOM PRAŽSKÝM MOSTĚ
ČERNÉ OČI
PRŠÍ, PRŠÍ
SKÁKAL PES
ŠLA NANYNKA
UTÍKEJ KÁČO
OKOLO TŘEBOHĚ
JÁ DO LESA NEPOJEDU
PEC NÁM SPADLA
TO JE ZLATÉ POSVÍCENÍ
NECHOĎ TAM, PRŠÍ TAM
PEKLA VDOLKY Z BÍLÉ MOUKY
AŽ JÁ BUDU VELKÁ
MĚLA BABKA, ČTYŘI..
HALÍ, BELÍ
PTALA SE ZUZANA KUBY...
MALIČKÁ SU

Umělé:

VLAŠTOVIČKO, LEŤ
LISTOPAD
BYLA JEDNA KÁČA (JURKOVIČ)
POVÁDĚNÍ S MRAZÍKY (O. MÁCHA)
PÍSNIČKA O VRABCI
ZIMNÍ
PRVNÍ SNÍH

Příloha 4: Příklad vyplněného dotazníku – 2. část

2. část – interaktivní práce s dětmi

a) Dětem jsou zpívány písničky s doprovodem klavíru. Mají za úkol říci, zda písničku znají a pokusit se ji zazpívat.

- Kočka leze dírou; Pec nám spadla; Ovčáci, ~~zvěráci~~
- Adámku náš; Šel zahradník do zahrady; Travička zelená; Tluče ~~bubeníček~~
- Pásla ovečky; Cib, cib, ~~dubulenka~~; Běží liška k Táboru / Když jsem husy pásala
- Rybička maličká; Čížečku, čížečku; Holka modrooká

b) Nácvik lidové písně – děti se budou učit jednoduchou lidovou píseň. Podmínkou je, že ji neznají.

Kritéria k hodnocení:

- doba nácviku 9 minut
- zájem, který o nácvik písně projevily 1 2 3 4 (5)
- schopnost doprovodit zpěv na jednoduché hudební nástroje 1 2 3 4 (5)

Píseň určená k nácviku: **Andulka konopě močila**

Mysliveček skoro vstává (rezervní)

Příloha 5: Notová ukázka lidové písně Andulka konopě močila

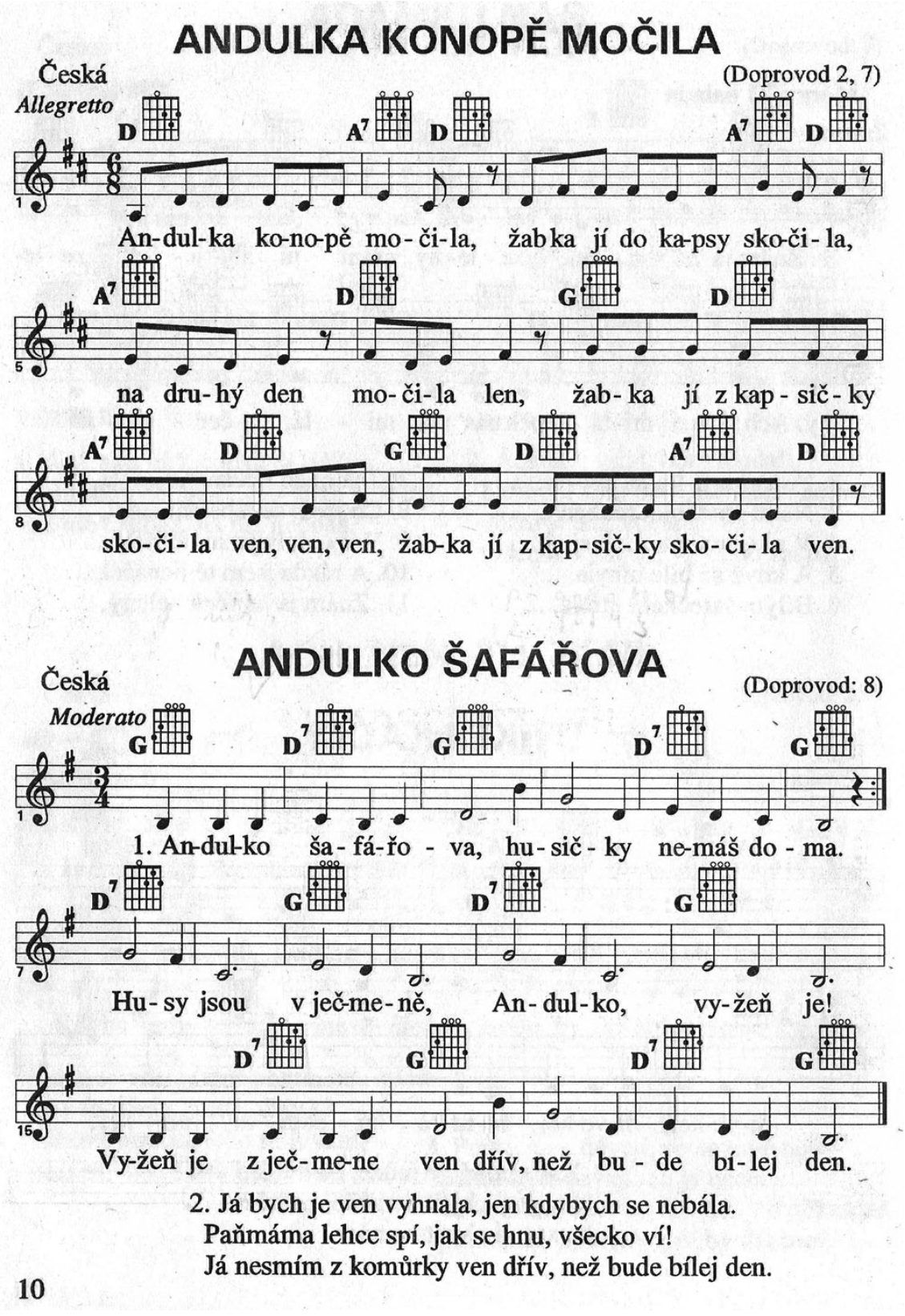

Příloha 6: Nejčastěji uváděné lidové a umělé písně

Nejčastěji uváděné lidové písně

Prší, prší (14)

Pod naším okýnkem (13)

Skákal pes přes oves (10)

Já mám koně, vraný koně (10)

Šla Nanynka do zelí (8)

Měla babka čtyři jabka (8)

Na tom pražským mostě (7)

Jede, jede poštovský panáček (5)

Kalamajka (5)

Maličká su (5)

Nejčastěji uváděné umělé písně

Listopad, listopad (6)

Dělání, dělání (5) – Jaroslav Uhlíř, Zdeněk Svěrák

Mikuláši, Mikuláši (5)

Není nutno (4) – Jaroslav Uhlíř, Zdeněk Svěrák

Proč? (4) – Iron J. Urks

Či a či a čičiči, jsou to kluci kočičí (4) – Jaroslav Celba, Ljuba Štíplová

Podzimní (4) – Pavel Jurkovič, Jaroslav Seifert

Lečo (4) – Emil Hradecký

Dva Mrazíci (4) – Otmar Mácha

Meluzína (4) – Pavel Jurkovič, Václav Fišer

Příloha 7: Fotografie z testování znalosti lidových písní a z nácviku nové písně

Vyprávění motivační pohádky o Písničce v mateřské škole Veltruská

Děti z druhé třídy mateřské školy Veltruská se snaží uhodnout předzpívávanou lidovou píseň

Povídání si s dětmi o Aničce z písně Andulka konopě močila

Rozdávání hudebních nástrojů